

SZÁZADOK

A Magyar Történelmi Társulat folyóirata

Az alapítás éve
1867

Főszerkesztő:
Csukovits Enikő

Felelős szerkesztő:
Kulcsár Beáta

Szerkesztőség:
Bácsatyai Dániel, Bartha Ákos, Eiler Ferenc,
Kenyeres István, Toma Katalin, Völgyesi Orsolya

SZÁZADOK
www.szazadok.hu

Kiadó: Magyar Történelmi Társulat
Kiadó, szerkesztőség: H–1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4. B. épület V. emelet 511.
Telefon: (+36) 1 224 67 00 / 4637 mellék
E mail: szerkesztoseg@szazadok.hu
159. évfolyam (2025) 4. szám

Szerkesztőbizottság:

A. Sajti Enikő, Csernus Sándor, Draskóczy István, Fodor Pál, Font Márta, G. Etényi Nóra,
Hermann Róbert, Horn Ildikó, Klaniczay Gábor, Kövér György, Krász Lilla, Lévai Csaba,
Molnár Antal, Pál Judit, Pálffy Géza, Papp Klára, Pók Attila, Rainer M. János, Szakály Sándor,
Varga Zsuzsanna, Veszprémy László, Zakar Péter, Zsoldos Attila

Nemzetközi tanácsadó testület:

Robert John Weston Evans (Egyesült Királyság),
Marie-Madeleine de Cevins (Franciaország), Holger Fischer (Németország),
Ovidiu Ghitta (Románia), Olga Khavanova (Oroszország), Árpád von Klimó (USA),
Lengyel Tünde (Szlovákia), Stanisław A. Sroka (Lengyelország),
Arnold Suppan (Ausztria), Kees Teszelszky (Hollandia)

A tanulmányok szerkesztésében részt vett:

Horn Ildikó

Olvasószerkesztő:

Marosi Zsófia

Tördelés, nyomdai előkészítés: ElektroPress
www.elektropress.hu

Nyomás, kötészet: Prime Rate
www.primerate.hu
ISSN 0039–8098

TARTALOMJEGYZÉK

CSALÁDI HÁLÓZATOK ÉS INTEGRÁCIÓS UTAK A KORA ÚJKORI MAGYARORSZÁGI ÉS ERDÉLYI ELITBEN

<i>Balogh Zsuzsánna</i> : Gyereklevelek és levélíró nemes gyerekek a kora újkori Erdélyi Fejedelemségben és a Magyar Királyságban	651
<i>Virovecz Nándor</i> : Izgékony vér. A Balassa család a kettős királyságban	677
<i>Horn Ildikó</i> : Eltűnt nemzedékek nyomában. Egy- és kétgenerációs családok az erdélyi fejedelmi tanácsban	703
<i>Orgona Angelika</i> : Megsarcolt örökség. Kríziskezelés és alkufolyamatok a ruszakai Kornis családban	731
<i>Kökényesi Zsolt</i> : Koháry András (1694–1757) pályaképe udvari működése tükrében ...	757
<i>Anna Fundárková</i> : Pálffy Miklós és Pálffy János a bécsi udvarban és a magyar politika színterein I. József és VI. Károly uralkodása idején	785
<i>Kurucz György</i> : Főnemesi hitelforgalom és eladósodás a Nyugat-Dunántúlon. A francia háborúk regionális pénzügyi hatása a 18–19. század fordulóján	811

TÖRTÉNETI IRODALOM

<i>Szeghy Gábor</i> : Abaúj vármegye nemessége az újkorban. Lakóhely, vagyoni helyzet, életmód (<i>Tamáská Máté</i>)	837
Fejérdy András – Soós István (közli): Giuseppe Garampi és az Esterházy-könyvtár gyarapítása, 1776–1790 (Dokumentumok) (<i>Nagy Kornél</i>)	839
<i>Angela Ilić</i> : Identitäten in regionalen Zentren der Habsburgermonarchie 1867–1918. Die Fallbeispiele Rijeka und Maribor (<i>Ordasi Ágnes</i>)	841
<i>Verő-Valló Judit</i> : Egyedül a nagyvárosban. Garzonotthonok és lakóik Budapesten a 19. század derekától az 1940-es évekig (<i>Juhász Zoltán András</i>)	844
<i>Stark Tamás</i> : Hosszú út az első magyarországi deportáláshoz (Gellért Ádám – Gellért János)	847

<i>Domján Dániel Ferenc: Kényszerpályák és külön utak. Hírszerzés, diplomácia és a magyar–jugoszláv kapcsolatok 1945–1956 (Bíró László)</i>	850
---	-----

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI	853
-----------------------	-----

KOHÁRY ANDRÁS (1694–1757) PÁLYAKÉPE UDVARI MŰKÖDÉSE TÜKRÉBEN*

Gróf Koháry András sikeres katona, nagybirtokos és mecénás, a Magyar Királyság 18. századi főnemességének jellegzetes személyisége volt,¹ akinek az életéről és pályafutásáról igen kevés információ áll rendelkezésre. Koháry működésének egy-egy speciális aspektusával az utóbbi évtizedekben leginkább a birtoktörténeti és a művészettörténeti kutatás foglalkozott behatóan,² életpályáját azonban – egyfelől jelentőségére, másfelől a kiváló forrásadottságokra való tekintettel – feltétlenül érdemes önálló tanulmány és akár további kutatások tárgyává is tenni.³ Koháry András nem csupán nagybátyja, (II.) István (1649–1731) miatt maradt a történeti kutatás árnyékában, aki a politika, a hadászat és az irodalom területén egyaránt jelentős hírnevet szerzett magának,⁴ hanem azért is, mert az ő generációjára jó ideig nem irányult különösebb kutatói figyelem.⁵ Koháry András nemzedékének tagjai túl fiatalok voltak ahhoz, hogy az oszmán visszafoglaló háborúkba bekapcsolódjanak, vagy a Rákóczi-mozgalomban felhívják magukra a figyelmet. Mivel érdemi érvényesülésükre a szatmári béke utáni új politikai körülmények között kizárólag a Habsburg-dinasztia szolgálatában nyílt lehetőségük, a nemzeti

* A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíja támogatásával készült.

¹ A német nyelvű forrásokban Koháry András többnyire Andreas Joseph, esetenként André Joseph néven szerepel, a leveleit is így írta alá, a magyar nyelvű iratokban ugyanakkor – a korszak gyakorlatának megfelelően – csak egy keresztnévvel élt, ezért a tanulmányban én is az András névalakot használom.

² *Arany Erzsébet*: A Koháry család felsőmagyarországi uradalmi építkezéseiről, különös tekintettel a hontszentantali Koháry-Coburg kastély 18. századi építéstörténetére. In: Ars Perennis. CentrArt Művészettörténeti Műhely Tanulmányok. Szerk. Tüskés Anna. H. n. 2010. 97–102.; *Barbara Balázsová – Jozef Medvecký*: Sunt, ut erunt horae ... Zum spätbarocken Umbau und zur malerischen Ausschmückung der Koháry-Schlösser in Ebenthal und St. Anton (Svätý Anton). Ars 43. (2010) 2. sz. 213–240.; *Szinácsik Éva*: Gazdálkodás a Koháryak Nógrád vármegyei központú birtokain (1647–1731). (Mezőgazdaságtörténeti tanulmányok 13.) Bp. 2017; *Tomáš Janura – Zuzana Zvarová*: Vidiecke šľachtické sídla v Hontianskej stolici. Liptovský Mikuláš 2021. 116–131.

³ A Besztercebányai Állami Levéltárban (Štátny archív Banská Bystrica) található Koháry-Coburg levéltár kiváló forrásadottságokkal rendelkezik; anyagának jelentős része mikrofilmen a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának (a továbbiakban: MNL OL) X 1045 szám alatti fondjában is hozzáférhető. A tanulmány elkészítéséhez elsősorban az utóbbi fondra támaszkodtam.

⁴ Koháry István tevékenységéhez a teljesség igénye nélkül lásd *Illéssy János*: Gróf Koháry István élete és munkái. Karcag 1885; *Hajzer-Módlí Éva*: Szerepek és imázsépítés. Koháry István, egy XVII. századi főúr társadalmi reprezentációs szerepe és politikai gondolkodásmódja. PhD-disszertáció (ELTE). Bp. 2018; *Komjáti Zoltán Igor*: Egyetértésben a közös érdekért. A füleki végvár működtetése Koháry István főkapitányságának idején (1667–1682). (Discussiones Filekienses 1.) Dunaszerdahely 2015; Koháry István Emlékkönyv. Szerk. Kozicz János – Koltai András. Bp. 2015.

⁵ Sziijártó István az 1680 és 1700 között születettek generációját nevezi „átmeneti” nemzedéknek. – *Sziijártó M. István*: A diéta II. A 18. századi politikai elit társadalom- és kultúrtörténeti megközelítésben. Bp. 2021. 132–133.

történetírás csupán érintőlegesen és számos esetben súlyos előítéletekkel terheltten foglalkozott e generáció tagjaival.⁶

Koháry András pályáját azért is érdemes vizsgálat tárgyává tenni, mert általa egy részleteiben kevésbé ismert korszak működési mechanizmusaiba nyerhetünk betekintést. Koháry élete és munkássága a rendelkezésre álló gazdag családi iratanyag alapján számos nézőpontból elemezhető (különösen jó lehetőségeket rejt magában ezredtulajdonosi tevékenységének és a Koháry-ezred történetének a bemutatása).⁷ Jelen tanulmány célja azonban Koháry általános pályaképének a felvázolása, különleges hangsúlyt helyezve udvari működésére. Koháry pályájának vizsgálata révén – reményeim szerint – az uralkodó és a magyar elit kapcsolatáról, valamint a 18. század első felében működő bécsi udvarról is releváns új információkat és szempontokat gyűjthetünk.

Tanulóévek és szocializáció a bécsi udvarban

Koháry András születésekor a Koháry család már nem számított újonnan felemelkedett főnemesi famíliának, mivel a bárói címet András dédapja, a figyelemre méltó katonai karrierjéről ismert, de diplomáciai missziókban is részt vevő Péter (1564–1632) már 1616-ban megszerezte.⁸ A család grófi rangra emelésére az oszmánok elleni háborúban szerzett újabb érdemeik elismeréseként két generációval később 1685-ben került sor, amelynek kedvezményezettjei (II.) István, valamint két öccse, Farkas (1654–1704) és (I.) János (1657–1696) voltak.⁹ András Koháry Farkasnak és a birodalmi (sváb) főnemesi, grófi famíliából származó Maria Luisa von Rechbergnek (1657–1714) a harmadik fiaként 1694-ben látta meg a napvilágot.¹⁰ Farkas 1704-ben bekövetkezett halála után bátyja, a befolyásos (II.) István gondoskodott unokaöccsei tanulmányainak a megszervezéséről és pályájának egyengetéséről. (II.) István nem házasodott meg, saját utóddal nem rendelkezett, ezért öccse fainak a támogatása a família jövőjének a biztosítása szempontjából is különösen fontos feladatot jelentett a számára. A *pater familias*

⁶ A „labanc” jelzővel illetett nemesek és főnemesek alulkutatott voltára már Kalmár János is felhívta a figyelmet. – *Kalmár János*: Szatmár, 1711. Vég, folytonosság, kezdet. Századok 146. (2012) 876.

⁷ Az iratanyag kapcsolódó legfontosabb mikrofilmjeit lásd MNL OL X 1045 C 783–793, C 808–818.

⁸ *Márton Gellért Ernő*: Koháry Péter (1564–1632). Vázlat és források egy készülő életrajzhoz. In: *Acta historica* 146. Szerk. Ferwagner Péter Ákos. Szeged 2021. 95–102.

⁹ MNL OL A 57 Magyar Kancelláriai Levéltár Libri Regii 1527–1867, Tom. 18. Pag. 204–205. Negyedik testvérük, Gábor (1659–?) ferences szerzetesként kimaradt a rangemelésből.

¹⁰ Koháry András feltehetően testvéreihez hasonlóan Csábrágon született, s a családban addig nem használt András nevet valószínűleg annak köszönhette, hogy születésének napja (november 30.) Szent András apostol ünnepére esett. – *Borovszky Samu et al*: Hont vármegye. (Magyarország vármegyéi és városai) Bp. 1906. 469.

1706–1707 folyamán a két idősebb testvért, Györgyöt (1688–1716) és (II.) Jánost (1689–1717) tanulmányaik befejezésére, filozófiai stúdiumuk elvégzésére Olmützbe küldte, ahol a régebbi szakirodalom szerint András is tanult, az ő tanulmányi pályája azonban más irányt vett.¹¹ Koháry András és idősebb testvérei között a különbség túl nagy volt ahhoz, hogy közös oktatásban részesüljenek, ezért András és a nála is fiatalabb testvére, (I.) Ignác (1704–1720) képzsét külön-külön kellett megszervezni.

Koháry (II.) István Andrást Bécsbe küldte művelődni, ahol 1706-tól tanult, legalábbis ettől az évtől igazolható a fiatal gróf császárvárosi jelenléte és nemesi apródként (*Edelknabe*) való udvari szolgálata.¹² András életének korábbi szakasza nem ismert, bizonyára a Koháry-birtokokon nevelkedett, de tanulmányi előmenetele alapján úgy tűnik, hogy a császárvárosba érkezése előtt nem járt nyilvános iskolába. Testvérei közül György és (II.) János egy darabig a selmecbányai, majd a pozsonyi jezsuita gimnáziumban tanultak,¹³ (I.) Ignác pedig a – család korábbi generációi által is látogatott – nagyszombati jezsuita gimnázium növendéke volt.¹⁴ András neve azonban sem a pozsonyi, sem a nagyszombati gimnázium matrikulájában nem olvasható, a Koháry-birtokokhoz közeli selmecbányai iskola anyakönyve pedig vagy megsemmisült, vagy lappang. A félárván maradt fiúkat nagybátyjuk a Rákóczi-mozgalom során igyekezett biztonságban iskoláztatni, többek között ezért is küldhette három idősebb unokaöccsét az országhatáron túlra művelődni.¹⁵ Koháry András esetében Bécs természetes választás volt, hiszen apja és nagybátyja is tanult ott korábban, igaz, idősebb korukban és magasabb szintű tanulmányokat folytatva.¹⁶

Koháry András nemesi apródként I. Lipót özvegyének, Pfalz-Neuburgi Eleonóra Magdolnának az udvartartásába került, amely tisztség fiatal nemesek

¹¹ Borovszky S.: Hont vármegye i. m. 469. A Koháry család több generációjának iskoláztatási gyakorlatáról a készülő monográfiámban (Főnemesek az iskolapadban. A magyarországi és erdélyi jezsuita iskolahálózat főúri tanulói a 17–18. században) részletesen lehet majd olvasni.

¹² Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv [Osztrák Állami Levéltár, Házi-, Udvari és Állami Levéltár] (a továbbiakban: ÖStA HHStA) Hofarchiv (HA) Oberststallmeisteramt (ÖStA) Sonderreihe (SR) Kt. 15. Nr. 5.

¹³ A testvérek selmecbányai tanulmányaira a helyi jezsuita házfőnök, Ignatius Barmet(h) Koháry (II.) Istvánnak 1702. október 19-én kelt leveléből derül fény. – MNL OL X 1045 C 1228. Nr. 12056. A pozsonyi tanulmányokhoz lásd *Fazekas István – Kádár Zsófia – Kókényesi Zsolt*: A pozsonyi jezsuita gimnázium diáksága. Anyakönyvi adattár (1637/1650–1773) I. (Katolikus iskoláztatás a kora újkori Magyarországon 2.) Bp. 2020. Nr. 07110., 07112.

¹⁴ *Fazekas István et al.*: A nagyszombati jezsuita gimnázium diáksága. Anyakönyvi adattár (1616–1772) II. (Katolikus iskoláztatás a kora újkori Magyarországon 3.) Bp. 2023. Nr. 18243.

¹⁵ A Rákóczi-mozgalom a családi birtokokat is veszélyeztette, sőt az ónodi országgyűlés az udvarhoz lojális Koháry tábornok birtokainak szétosztásáról is rendelkezett. – *Borovszky S.*: Hont vármegye i. m. 466.

¹⁶ *Hajzer-Módlí É.*: Szerepek és imázsképzés i. m. 37–50.

számára egyszerre biztosított szocializációs teret, tanulmányi lehetőségeket és udvari szolgálati tapasztalatokat.¹⁷ A pozíció a lányoknál betöltött udvarhölgyi (*Hofdame*) szerephez hasonlóan a család udvari integrációját és kapcsolati hálójának bővítését is elősegíthette, sőt az idősebb, tehetséges apródok informális befolyásra is szert tehetek.¹⁸ Koháry András udvari szolgálata a Rákóczi-mozgalom idején politikai jelentőséggel is bírt, nyilvánvalóvá téve a família a Habsburg-dinasztia iránti feddhetetlen lojalitását. Noha a Habsburg-udvarban való nemesi apródi szolgálat a magyar nemesség körében már a 16–17. században sem volt ismeretlen – mások mellett Bocskai István (1557–1606) is élt ezzel a lehetőséggel –, a Koháryak és rokoni köreik közül András volt az első, aki e tisztséget betöltötte.¹⁹ Koháry András kinevezését a kiváló bécsi helyismerettel rendelkező nagybátyjának köszönhetette, aki Eleonóra császárné főistállómesterével (*Oberstallmeister*), gróf Pálffy Miklóssal (1657–1732) jó kapcsolatban állt, és akinek a felügyelete alá tartoztak a nemesi apródok is. Eleonóra császárné udvartartását férje 1705. évi halálát követően alakították át, ekkor bővült saját Főistállómesteri Hivatallal is, amelynek első vezetője az udvarban korábban a császári hartsír testőrség (*Hartschiergarde*) vezetését ellátó Pálffy lett.²⁰ Koháry András a császárné első nemesi apródjai között került Bécsbe Pálffy támogatásával, akivel levelezésének tanúsága szerint bizalmas kapcsolatot tudott kialakítani.²¹

A császár és az özvegy császárnék udvarában szolgáló apródok fiatal, főnemesi származású fiúk voltak, akik a 18. század elején heterogén csoportot alkottak: az Eleonóra császárné udvarában szolgálatot teljesítő 12–13 apród birodalmi (Frankenberg, Weichs), cseh-morva (Sedlitzky), itáliai (Millesimo, Strassoldo, Orsetti) és osztrák (Cronegg/Kronegg, Galler) bárói és grófi családokból került ki, sőt gróf Anton Erdmann von Wallis révén ír származású apród is volt köztük.²² Bár ezen családok többsége inkább regionális jelentőséggel bírt, a fiatal

¹⁷ *Albert Hübl*: Die k. u. k. Edelknaben am Wiener Hof. Wien–Leipzig 1912; *Kökényesi Zsolt*: Az udvar vonzásában. A magyar főnemesség bécsi integrációjának szinterei (1711–1765). (Humaniorák) Bp. 2021. 84–86. Az utóbbi kötetben magam is közreadom a nemesi apródok névsorát, amelynek sorából Koháry András azért maradt ki, mert korábban kétséges volt számomra, hogy ő 1711 után is még szolgálatban állt volna, de ezt a családi levelezés egyértelműen megerősítette.

¹⁸ *Kökényesi Zs.*: Az udvar vonzásában i. m. 87–88.

¹⁹ *Fazekas István*: Adalékok az ifjú Bocskai István bécsi udvarban eltöltött éveire. *Studia Carolinsia* 7. (2006) 1. sz. 73–85.

²⁰ *Kökényesi Zs.*: Az udvar vonzásában i. m. 108–109. A Pálffy család 18. századi történetéhez legújabban lásd *Ingrid Halászová – Anna Fundárková – Martina Vyskupová*: Zlatý vek Pálffyovcov v 18. storočí. Trnava 2024.

²¹ A jó kapcsolat tükröződik például a következő levélben is: MNL OL X 1045. C 1281. Nr. 13496. Koháry András Koháry (II.) Istvánnak. Bécs, 1714. jan. 14.

²² *Kayserlich- und Königlich- wie auch Erz-Herzoglicher, dann dero Haupt- und Residenz-Stadt Wien Staats- und Standes-Calender [...]. Wienn 1706. 233–234.; Staats- und Standes-Calender i. m. 1709. 241–242.*

Koháry számára a velük való közös művelődés jó szocializációs közeget jelentett. Eleonóra császárné udvartartásában Koháry Andrással egy időben nem szolgált más magyar, horvát vagy erdélyi főnemes nemesi apródként; később csupán báró Viczay Jób (1701–1734) tölthetett be hasonló pozíciót.²³ A császári udvartartásban Koháryval párhuzamosan egyedül a horvát származású Rátkey Károly József viselt nemesi apródi tisztséget, ami jól tükrözi a fiatalkori udvari szolgálat egyedi jellegét a 17–18. század fordulója körüli magyar főnemességén belül.²⁴

A nemesi apródok pénzbeli járandóságot nem kaptak, de ellátásban és a Hofburg úgynevezett Stallburg-szárnyában szállásban is részesültek.²⁵ Szolgálataik ceremóniális jellegűek voltak, elsősorban vásár- és ünnepnapokon a császár vagy a császárné templomi kíséretének részét alkották, illetve hasonlóan jártak el az udvari utazások alkalmával is. Emellett számos udvari és diplomáciai esemény megfigyelői lehettek, például Koháry András nyomon követhette akár I. József temetését és gyászszertartását, valamint az alsó-ausztriai rendek 1712. évi VI. Károly előtti hódolását (*Erbhuldigung*) is.

A nemesi apródok napirendje tanulmányi előmenetelük, valamint biztonságuk és testi-lelki egészségük megőrzése érdekében szigorúan szabályozva volt. Az I. Lipót által 1661-ben kiadott és Koháry András szolgálatának időszakában is érvényes rendelkezés középpontjában az apródok formális és gyakorlati oktatásának a biztosítása állt.²⁶ Az apródok udvartartásonként saját nevelőjük (*Hofmeister*) felügyelete alá tartoztak, aki a növendékek szüleitől, rokonaitól kapott költőpénzéért is felelt, illetve az apródok udvari *preceptora* és szolgálói (*Diener*) is az ő utasításait követték. Koháry András nevelője végig egy bizonyos Franz Ernst Harswin(c)kel volt, aki jól képzett polgári származású tisztségviselő lehetett, ugyanis 1706 előtt is udvari *preceptorként* működött, majd Eleonóra császárné halála (1720) után a Császári Sóhivatalnál (*Kaiserliches Salzamt*) kapott főellenőri (*Ober-Contralor*) kinevezést.²⁷

Mária Terézia regnálását megelőzően a nemesi apródokat a tanulmányi előmenetelüktől függően a helyi jezsuita gimnáziumba vagy egyetemre is beírták. Nem történt ez másként Koháry András esetében sem, aki 1707-ben a bécsi gimnázium legfiatalabb diákjai számára indított úgynevezett *infimista* tanulócsoport

²³ Kókényesi Zs.: Az udvar vonzásában i. m. 482.

²⁴ Uo. 86.

²⁵ Az apródok esetleg egyszeri pénzbeli támogatásban részesülhettek. – Hübl, A.: Die k. u. k. Edelknaben i. m. 12–13.

²⁶ Uo. 38–44.; Martin Scheutz – Jakob Wührer: Zu Diensten Ihrer Majestät: Hofordnungen und Instruktionsbücher am frühneuzeitlichen Wiener Hof. (Quelleneditionen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 6.) Wien–Böhlau 2011. 78–81.

²⁷ Hübl, A.: Die k. u. k. Edelknaben i. m. 33.; Staats- und Standes-Calender i. m. 1722. 26.

tagja volt.²⁸ András formális tanulmányait valószínűleg már 1706-ban megkezdte Bécsben, és a családi levelezésből kiderül, hogy 1710-ben a *syntaxis* évfolyamán tanult, majd 1714-ben logikából tett vizsgát.²⁹ A bécsi jezsuita gimnázium és egyetem kiváló szocializációs térként működött, ahol Koháry András akár a főnemesi elit fiatal tagjaival is ismeretségbe kerülhetett, például iskolatársai voltak gróf Philipp Ludwig von Sinzendorf (1671–1742) főkancellár fiai, Johann Wilhelm (1697–1766), későbbi diplomata és Philipp Ludwig (1699–1747), későbbi breslaui püspök, miként a leendő neves naplóíró és főudvarmester, gróf (1764-től herceg) Johann Joseph von Khevenhüller (1706–1776) is.³⁰

A fiatal gróf a jezsuita pátereknél elsősorban a katolikus tanítás, a latin nyelv és a klasszikus latin műveltség ismeretében mélyülhetett el, valamint retorikai készségeit is fejleszthette, sőt például iskolai versenyen, esetleg deklamáción vagy iskoladrámában való részvétel révén a nyilvános szereplés terén is szerezhethet tapasztalatokat.³¹ Az utóbbi készségek – melyek fejlesztésére az udvarban is kiváló lehetőségek kínálkoztak – nélkülözhetetlenek voltak egy 18. századi főnemes érvényesülésében. Azt a tudásanyagot pedig, ami a jezsuita oktatási rendszerből kimaradt, de a főnemesi műveltségkánonnak a részét képezte, a nemesi apródok az udvarban saját tanítómesterek és instruktorok révén sajátíthatták el. Az Eleonóra császárné udvarában szolgáló nemesi apródok például 1709-ben külön nyelv-, tánc- és vívómesterrel rendelkeztek, látogathatták a császári lovaglóiskolát,

²⁸ A helyi jezsuita gimnázium anyakönyveinek hiányában lásd ehhez Österreichische Nationalbibliothek [Osztrák Nemzeti Könyvtár] (a továbbiakban: ÖNB), Sig. 406745-B.Adl.17 MUS MAG. Nomina Eorum in arena litteraria Victorum, de anno 1707, qui Caesarea munificentia [...] Josephi Primi Viennae Austriae, Die 3. Decemb. 1708. Praemiis donati sunt; item eorum, qui Praemiseris proximè accesserunt. [s.l.], [s.n.]

²⁹ MNL OL X 1045 C 1282. Nr. 13513. Koháry András Koháry (II.) Istvánnak. Bécs, 1709. okt. 19.; uo. C 1281. Nr. 13492. Koháry András Koháry (II.) Istvánnak. Bécs, 1714. márc. 3. Az utóbbi levelében írta a nagybátyjának, hogy a logika disputájuk téziseit elküldte neki. A bécsi kollégium historia domusa megerősíti, hogy András ekkor – egészen pontosan január 24-én – valóban a logika évfolyam hallgatójaként tett vizsgát, tehát még nem másodévesként, így nem is a baccalaureatus cím megszerzéséhez szükséges nagyobb vizsgát teljesítette (ÖNB Sammlung von Handschriften und alten Drucken MAG Cod. 8368. Fol. 432v), és ebből következően nem is vizsgázhatott reprezentatívabb keretek között, uralkodói védnökség (sub auspiciis imperatoris) mellett. A rendelkezésre álló adatok alapján András tanulmányi előmenetele a következőképpen rekonstruálható: 1708-ban principista, 1709-ben grammata lehetett, majd feltehetően a *syntaxis* vagy a humanióra évfolyamot ismételte – ami a korszakban egyáltalán nem számított szokatlannak –, és ez a lehetőség valószínűbbnek tűnik, mint a logika ismétlése.

³⁰ Die Matrikel der Universität Wien VI. Hrsg. Kurt Mühlberger – Walter Schuster. Wien–Köln–Graz 1993. 102–144. A nemesi apródok iskoláztatási gyakorlata további kutatásra szorul, mivel I. Lipót 1666-ban úgy rendelkezett, hogy a filozófiát külön jezsuita professzor oktassa az apródok számára. – Hübl, A.: Die k. u. k. Edelknaben i. m. 31.

³¹ A jezsuita oktatási elvekhez és megvalósításukhoz bővebben lásd *Hets J. Aurélián: A jezsuiták iskolái Magyarországon a 18. század közepén.* (Kolozsvári-szegedi értekezések a magyar művelődéstörténelem köréből 38.) Pannonhalma 1938. 51–82.

valamint a neves, itáliai származású Johann Jakob (Giovanni Jacopo) Marinoni (1676–1755) matematikus, asztronómus személyében mérnöktanárunk is volt, aki egyúttal a rangos bécsi nemesi akadémián, a *Landschaftsakademie*-n is tanított.³² Ezen, többnyire külföldi *Kavalierstouren* megszerezhető tudásanyag értéke a 17–18. század fordulója körüli időszakban különösen elkezdett felértékelődni, így nem véletlen, hogy az alsó-ausztriai rendek a tartományi akadémiája is ekkor kezdte meg a működését.³³

Koháry Andrásnak a családi levéltárban fennmaradt néhány, a nagybátyjának, (II.) Istvánnak küldött levele, amelyek nemesi apródi szolgálatáról tartalmaznak érdekes adalékokat. Míg a korábbi, 1708–1709 folyamán kelt levelek magyar, addig a későbbiek (1712, 1714) német nyelvűek voltak, s a híradás és az információcsere mellett egyfajta nyelv- és írásgyakorlati funkcióval is bírtak.³⁴ A *missilis*ek sokat elárulnak (II.) István és unokaöccse kapcsolatáról. A fiú magyar nyelvű leveleiben a generálisi vagy a grófi rang használata mellett jellemzően „Bátyám Uram”-ként szólította meg a nagybátyját, míg a német nyelvű levelekben gyakran használta az „atya” (*Vätter*) címzést. Koháry András tudatában volt annak, hogy sorsa a nagybátyja kezében van – olykor önmagára is „Szegény Árva”-ként hivatkozott –, ennek megfelelően leveleit a tisztelet és engedelmesség hangján írta, rendszerint hosszan kifejezve háláját és jókívánságait. Egyik levélben például a következő udvarias érdeklődést olvashatjuk: „örömet tudnam meltosagos Groff Uram Egységét, kiért én mindennap imádkozom, az en vigasztalansomra is sokáig Szerencsésen eltesse Isten Excelenciát”.³⁵ A többi levélben pénzkérés vagy az elküldött összeg megköszönése is megjelenik – mindkettő a korszak diáklevelezésének leggyakrabban visszatérő eleme volt.³⁶ A fiatal rokon 1709-ben egy bizonyos „Blaskovich Uramon”, azaz a fiatalon grazi filozófiai stúdiumot végző Blaskovich (Ádám) Mártonon keresztül jutott pénzhez, aki később a Magyar Udvari Kancellária mellett udvari ágensként tevékenykedett, és (II.) István császárvárosi ügyeinek intézésében is rendszeresen közreműködött.³⁷

³² Staats- und Standes-Calender i. m. 1709. 242.

³³ A *Landschaftsakademie*-hez és magyarországi tanulóihoz bővebben lásd *Kökényesi Zsolt: Művelődés és kapcsolatépítés. A bécsi Landschaftsakademie magyar tanulói (1688–1749).* In: Nemesi oktatás és elitképzés a kora újkori Magyar Királyságban. Szerk. Kökényesi Zsolt. (Humaniórák) Bp. 2022. 79–112.

³⁴ A levelek az MNL OL X 1045 C 1281–1282-es mikrofilmtekercsein találhatóak, amelyekre a következőkben egyenként fogok hivatkozni. A fiatal gróf által használt német számos hibát és elírást tartalmaz, amelyek talán az udvarban beszélt nyelv kiejtését tükrözik.

³⁵ MNL OL X 1045 C 1282. Nr. 13674. Koháry András Koháry (II.) Istvánnak. Bécs, 1709. okt. 19.

³⁶ Uo.; MNL OL X 1045 C 1282. Nr. 13673. Koháry András Koháry (II.) Istvánnak. Bécs, 1709. dec. 20.

³⁷ *Varga Júlia: Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom kisebb egyetemén és akadémiáin 1560–1789.* (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 12.) Bp. 2004. Nr. 637. Kancelláriai ágensi

Koháry András fiatalkori leveleiben 1712-ben került elő a legizgalmasabb téma, amikor nagybátyját arra akarta rábírni, hogy ő maga is azon delegáció tagja lehessen, amely az új uralkodó, VI. Károly feleségét, Erzsébet Krisztina császárnét a Spanyol Királyságból Bécsbe kíséri.³⁸ Noha Koháry András meggyőzte a nála látogatást tevő édesanyját terve hasznosságáról, és az út elméleti és gyakorlati tanulságait is hangsúlyozta, (II.) István határozottan elutasította a részvétel lehetőségét.³⁹ Bár döntésének indokai nem ismertek, valószínűleg anyagi, illetve a spanyol örökösödési háború utáni bizonytalan nyugat-európai viszonyokból fakadó biztonsági megfontolások álltak a háttérben. A fiatal rokon a döntést tudomásul vette.⁴⁰ Koháry András ezt követően még bő két évig, 1714 őszéig maradt a császárvárosban, októberben Blaskovich Márton tájékoztatta patrónusát unokaöccse Pozsonyba távozásáról,⁴¹ decemberben pedig a fiatal rokon már Selmecbányáról adott hírt magáról.⁴² Ezzel befejeződtek Koháry András tanulmányai és az özvegy császárnéi udvartartásban végzett nemesi apródi szolgálatai, amelyeket számos kortársához képest fiatalabban kezdett meg, és hosszabb ideig is folytatott. Ily módon Koháry udvari tartózkodása egészen szorosan összekapcsolódott Pálffy Miklós főistállóimesteri működésével, aki 1714-ben a Magyar Királyság nádora lett, az utána megüresedett országbírói tisztséget pedig Koháry (II.) István töltötte be.

Koháry pályájának fontosabb mérföldkövei

Koháry András a tanulóévei végeztével a többgenerációs családi hagyományokat, valamint bátyjai, György és (II.) János példáját követve katonai pályára lépett.

státuszához lásd Staats- und Standes-Calender i. m. 1709. 94.; *G. Móró Csilla*: A Blaskovich család útja a felemelkedéstől a műgyűjtésig. In: Blaskovich emlékkönyv. Szerk. G. Móró Csilla. (Pest Megyei Múzeumi Füzetek 1.) Szentendre 1993. 21–22. Blaskovich 1718-ban évi 50 forintot kapott Kohárytól a szolgálataiért, tehát nyugodtan tekinthetünk rá (II.) István ágenseként is. – MNL OL X 1045 C 1291. Nr. 14906. Blaskovich Márton Koháry (II.) Istvánnak. Bécs, 1718. dec. 31.

³⁸ MNL OL X 1045 C 1281. Nr. 13464. Koháry András Koháry (II.) Istvánnak. Bécs, 1712. aug. 24. Erzsébet Krisztina 1713-ig Barcelonában maradt, Bécsbe ugyanezen év július 11-én érkezett meg. – *Alphons Lhotsky*: Kaiser Karl VI. und sein Hof im Jahre 1712/13. Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 66. (1958) 58.

³⁹ „daß Iro Excellenz main aller gnedigster Her undt Vätter absolute nicht haben wollen, daß ich die raiß mit Iro Durchlaichstern Ertzherzogin Elisabetha in schpanien tun solte” – MNL OL X 1045 C 1281. Nr. 13498. Koháry András Koháry (II.) Istvánnak. Bécs, 1712. szept. 3. Koháry András utazás iránti motivációját tovább növelhette, hogy bátyja, György is harcolt az Ibériai-félszigeten a spanyol örökösödési háború során.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ MNL OL X 1045 C 1225. Nr. 11592. Blaskovich Márton Koháry (II.) Istvánnak. Bécs, 1714. okt. 10.

⁴² MNL OL X 1045 C 1281. Nr. 13468. Koháry András Koháry (II.) Istvánnak. Selmecbánya, 1714. dec. 20.

A karrierválasztás természetesen (II.) István szándékának megfelelően történt, aki unokaöccseit a pályakezdés rögzös útján is támogatta. A fiatal gróf még el sem hagyta Bécsset, amikor nagybátyja és Pálffy Miklós már a dán származású gróf Leo von Uhlfeld/Ulfeldt (1651–1716) tábornagnak a spanyol örökösödési háborúból hazatérő vértesezredében való elhelyezését tervezték. Pálffy a következő híradással és tanáccsal fordult Koháry altábornagyhoz: „Ulfeld Generalis Uram magais lement Regimentyehez, áki Egernél campiroz, azért jó volna eő K[e]g[ye]lmét meg keresni, noha énnékem bizonyosan meg igrte, ha vacantia lészen, Gróff Koháry Andrasnak meg adgya, csak a több készületit, aki szükséges lészen eő K[e]g[ye]l[mé]nök készen tarcsa K[e]g[ye]l[me]d; Kimustralássá pedéglen ilyen képen megléhét, ha Posonb[an] lészek, oda hozattattya eő K[e]g[ye]lmét, hogy egy pár pofoncsapást adgyak ő K[e]g[ye]lmének szokás szerént.”⁴³ 1715 tavaszán azonban még Selmezbányán tartózkodott Koháry András, aki április 14-én nagybátyja segítségét kérte költséges felszerelésének összeállításában;⁴⁴ majd szűk egy héttel később már arról értesült, hogy (II.) István azt szeretné, hogy mihamarabb az ezredéhez utazzon, ami hamarosan meg is történt.⁴⁵ A fiatal gróf végül nem az Uhlfeld-, hanem a Gondrecourt-vértesezred zászlósaként (*Kornett*) kezdte meg szolgálatát az 1716-ban kirobbant Habsburg–oszmán háborúban feltehetően azért, mert ez utóbbi ezredben korábban nyílt meg számára hely.⁴⁶

A háborúból Koháry András derekasan kivette a részét, és 1717-ben Belgrád alatt súlyosan megsérült, miként nagybátyjának írta: „mikor az elensegvel ütköztünk szerencsetlen leven először magam alat egy lovmat ellőték masra ülven magam is seben estem az mely hala Istenek nem félelmes hélyet eset hanem csak az job labam czombja at lötek.”⁴⁷ A fiatal gróf levelének megírásakor már három hete feküdt, de a borbély megnyugtatta, ha kezelteni magát és fürdőkúrát vesz, nem marad sánta, a felépülése érdekében pedig engedélyt kapott hazautazásra, amivel élt is. 1718 tavaszán még Bécsben is megfordult, ahol mint nagybátyjának hírül adta, „az Bekesség irant igen nagy reménségben vanok az ide valok”.⁴⁸ Majd a pozsareváci béke megkötése előtt még visszatért a frontra, és 1718. július

⁴³ MNL OL X 1045 C 753. Nr. 114. Pálffy Miklós Koháry (II.) Istvánnak. Bécs, 1714. aug. 15.

⁴⁴ MNL OL X 1045 C 1281. Nr. 13470. Koháry András Koháry (II.) Istvánnak. Selmezbánya, 1715. ápr. 14.

⁴⁵ MNL OL X 1045 C 1282. Nr. 13571. Koháry (II.) István Koháry Andrásnak. Selmezbánya, 1715. ápr. 20.

⁴⁶ 1716. augusztus 9-én a futaki katonai táborból adott hírt magáról nagybátyjának. – MNL OL X 1045 C 774. Nr. 1779.

⁴⁷ MNL OL X 1045 C 1281. Nr. 13500. Koháry András Koháry (II.) Istvánnak. Nándorfehérvár, 1717. szept. 6.

⁴⁸ MNL OL X 1045 C 1281. Nr. 13475. Koháry András Koháry (II.) Istvánnak. Bécs, 1718. ápr. 29.

elején már Péterváradon tartózkodott.⁴⁹ Ebben az időszakban nagybátyja még nagyobb figyelemmel és aggodalommal követte nyomon a sorsát, ugyanis 1716–1717 folyamán Andrásnak mindkét bátyja elesett a háborúban.⁵⁰ Ekkor még nem tudhatták, hogy szűk két éven belül a nagyszombati stúdiumát végző Ignácot is el fogják veszíteni, így a család jövője hamarosan kizárólag Andrásról fog függni. A szorult helyzetben az aggódó országbíró 1718 februárjában a következő sorokkal fordult unokaöccse feletteséhez, a Gondrecourt-regiment alezredeséhez (*Obristlieutenant*), báró Karl Hubert von Oudaille-hez (†1741/1748): „meg gondolván, volnék azon, hogy Koháry András Eöcsém ide haza maradásával viselne gondot az maga és Testvér Attyafiainak jóságára, s-nékemis vénségemnek napjaiban vagy egyben vagy másb[an] lenne segítségemre”.⁵¹ Az alezredes teljes mértékben megértette a helyzetet, és támogatta a családfő kérését, habár hozzátette, hogy igen elégedettek voltak a fiatal gróffal: „ez elmúlt Két Kemény Campaniakban mint Zászlótartó elsőben, azután mint Kapitány is úgy viselte magát Groffur, hogy mind az Mél[tósá]ghos Uri Familianak, mind Excell[enciá]dnak nagy Consolatiojára, és örömére lehet, az Tekintetes N[emes] Regiment[ne]kis Contenumára Vagyon, mellyet ákik azon Compagniakb[an] voltak bizonyágot tehetnek iranta”.⁵² Koháry András tehát – akire Oudaille szerint hamarosan újabb előléptetés várt volna – kapitányként (*Rittmeister*) tért haza, és egy időre mentesült a katonai szolgálat alól.⁵³

Koháry András csak családalapítása után – amelyre a tanulmány későbbi részében még visszatérek – folytathatta aktívabban katonai pályáját, amelynek további alakulását itt csupán vázlatosan ismertetem. Koháry pályafutása az Udvari Haditanácsnak (*Hofkriegsrat*) a korszakra vonatkozóan igencsak hiányos protokollumai alapján a következőképpen foglalható össze: 1725-ben a modenai herceg ezredének – saját birtokain tartózkodó – kapitányaként tartották számon,⁵⁴

⁴⁹ MNL OL X 1045 C 1281. Nr. 13466. Koháry András Koháry (II.) Istvánnak. Pétervárad, 1718. júl. 11.

⁵⁰ György 1716-ban Péterváradnál, öccse pedig 1717-ben Belgrádnál esett el.

⁵¹ MNL OL X 1045 C 1225. Nr. 11515. Koháry (II.) István Karl Hubert von Oudaille-nak. Csábrág, 1718. febr. 9. A később magyar indigenátust is szerző Oudaille-jel a családfő már korábban is kapcsolatban állt, például az alezredes 1716. március 23-án Léváról írt levelében megnyugtatta, hogy intézi András szükséges felszerelésének a beszerzését, valamint a fiatal gróft hadi mesterségre is oktatja. – MNL OL X 1045 C 1281. Nr. 13471.

⁵² MNL OL X 1045 C 1225. Nr. 11518. Karl Hubert von Oudaille Koháry (II.) Istvánnak. Léva, 1718. febr. [nap megadása nélkül]

⁵³ Úgy tűnik, hogy ezredéből nem lépett ki, legalábbis egy 1722. május végén tárgyalt kérvénye még a Gondrecourt-ezred kapitányaként említi. – ÖStA Kriegsarchiv (KA) Zentralstellen (ZSt) Wiener Hofkriegsrat (HKR) Haupttreihe (HR) Bücher Bd. 549. Fol. 642v.

⁵⁴ ÖStA KA ZSt HKR HR Bücher Bd. 572. Fol. 276r. Sőt, egy bécsi híradás alapján már 1723-ban ezen ezred tagjaként tartották számon, tehát valamikor 1722–1723 folyamán nyerhetett oda felvételt. – Wienerisches Diarium, 1723. június 12.

majd 1729-ben már alezredes volt a Seherr-regimentnél,⁵⁵ amely rendfokozatban megmaradt egészen 1733-ig, amikor saját költségén önálló ezredet hozott létre, és ezredessé (*Obrister*) lépett elő.⁵⁶ A saját dragonyosezred felállítását a lengyel örökösödési háború kirobbanása indokolta, amikor is önkéntes felajánlás révén számos új regiment alakult. Mások mellett ekkor alapított új ezredet gróf (1739-től herceg) Nikolaus Leopold von Salm (1701–1770) és a spanyol származású gróf Francisco Colmenero de Valderios (†1734), miként a magyar főurak közül is többen, például gróf Hávor János Miklós (†1744) vagy báró Splényi Gábor (1690–1762) is.⁵⁷ Koháry számára azért is nyílt ekkor lehetőség az ezredalapításra, mivel nagybátyja 1731-ben bekövetkezett halála után ő vált a familia fejévé és a gazdag birtokállomány egyedüli örökösévé. Koháry az ezredével VI. Károly utolsó oszmánok elleni háborújába is bekapcsolódott, 1739 júniusában csapatainak Péterváradra való megérkezéséről még a *Wienerisches Diarium* is beszámolt az olvasóinak,⁵⁸ ezt megelőzően pedig, még ugyanezen év márciusában, érdemeinek elismeréseként vezérőrnaggyá (*Generalfeldwachtmeister*) léptették elő.⁵⁹ Koháry az osztrák örökösödési háború kezdetén a trónra lépő Mária Teréziától már 1741 szeptemberében altábornagyi (*Feldmarschalleutnant*), a háború végeztével, 1748 őszén pedig lovassági tábornoki (*General der Kavallerie*) kinevezést kapott, amelyek igen magas presztízssértékkel bírtak.⁶⁰ A pályája végéhez közeledő katona azonban a legmagasabb rendfokozatot, a tábornagyi (*Feldmarschall*) kinevezést már nem tudta elérni.

⁵⁵ A Seherr-ezred parancsnoka Karl Hubert von Odaille volt, tehát Koháry és Odaille együttműködése nem csupán egy regimentben való szolgálatra korlátozódott. – ÖStA KA ZSt HKR HR Bücher Bd. 609. Fol. 1517r–1517v.

⁵⁶ ÖStA KA ZSt HKR HR Bücher Bd. 649. Fol. 1327v. A Koháry-ezred felállításának költsége tetemes összeget, Szirácsik Éva adatai szerint több mint 162 ezer forintot tett ki. – *Szirácsik É.: Gazdálkodás* i. m. 28.

⁵⁷ ÖStA KA ZSt HKR HR Bücher Bd. 609. Fol. 1517r–1517v; *Marczali Henrik: Magyarország története* III. Károlytól a Bécsi Congressusig (1711–1815). (A magyar nemzet története 8.) Bp. 1898. 181. A Koháry-ezred története és Koháry ezredtulajdonosi tevékenysége önálló hadtörténeti tanulmány témáját képezhetné, amelyhez kiváló forrásanyag áll rendelkezésre.

⁵⁸ Koháry aztán az ezredével Erdély felé vonult tovább. – *Wienerisches Diarium*, 1739. június 13.

⁵⁹ *Antonio Schmidt-Brentano: Kaiserliche und k. k. Generale* (1618–1815). Wien 2006. 51.

⁶⁰ Uo. A lovassági tábornokok javadalmazása igen magas összeget tett ki, az 1740-es években több mint 9000 forintot, ami az altábornagyi fizetés közel kétszerese volt. – *Zachar József: Habsburg uralom, állandó hadsereg és magyarság 1683–1792*. Bp. 2004. 87. 1754-ben újraszabályozták a tábornoki kinevezések viselését, ekkor Koháry a ranggal együtt megtarthatta a lovassági tábornoki kinevezését. – ÖStA KA ZSt HKR HR Bücher Bd. 886. Fol. 829v; ÖStA KA ZSt HKR HR Akten Kt. 333. Nr. 192/2. A hasznos konzultációért és az akta fotózásáért itt szeretnék a Hadtörténelmi Levéltár bécsi delegátusainak, Kiss Gábornak és Süli Attilának köszönetet mondani. Kohárynak a kinevezésért 1000 forintos taxát kellett fizetnie, aminek a visszaigazoló számlája is fennmaradt. – MNL OL X 1045 C 770. Nr. 1141. Bécs, 1754. júl. 18.

Koháry András pályájának fontos állomását jelentette, hogy az uralkodó 1731-ben Hont vármegye főispánjává nevezte ki. A tisztséget haldokló nagybátyjától, az ő akaratának megfelelően még életében átvette. A beiktatási ceremóniára gróf Forgách János (1691–1735) nógrádi főispán közreműködésével március 10-én a Hont vármegyei elit jelenlétében Viskén került sor.⁶¹ A Koháryak 1658-tól kezdődően immáron a harmadik generáció óta viselték a honti főispáni tisztséget, amelyet örökletes módon I. József 1711-ben – érdemeinek és hűségének elismeréseként – adományozott (II.) István és örökösei számára.⁶² A főispáni tisztség kulcsszerepet játszott a família vármegyén belüli pozíciójának a biztosításában, ahol – Gömör és Nógrád mellett – a család jelentős birtokokkal rendelkezett. Koháry András számára különösen meghatározó lehetett e méltóság, mivel nagybátyjával ellentétben országos hivatalt nem viselt, így a főispáni tisztség alapvető szerepet játszott a magyar rendi társadalomban betöltött státusza megerősítésében.

Koháry Andrásról tudjuk, hogy bekapcsolódott az 1728–1729-es, az 1741-es és az 1751-es országgyűlések munkájába, legalábbis mindhárom diétán jelen volt.⁶³ Az 1708–1715 között ülésező országgyűlésen a felsőtáblai személyes részvételhez Koháry még túl fiatal lett volna, ugyanakkor nem zárható ki, hogy nemesi apródként az udvari kíséret tagjaként ő maga is jelen volt a koronázó országgyűlésen. Különös, hogy az 1722–1723. évi diétára valószínűleg erős késéssel érkezett meg, lemaradva a *Pragmatica Sanctio* elfogadásáról, ugyanis szűk egy hónappal később nagybátyja a megjelenésére vonatkozóan az alábbi határozott kéréssel fordult hozzá Pozsonyból: „Azonban adom értésére K[e]g[ye]lmednek, K[e]g[ye]lmes Urunk eő Főlsége K[e]g[ye]lmednek szólló anectált Regalis Parancsolattyára nézve, az itt való Ország Gyűlésére fel kel K[e]g[ye]lmednek jönni, ha az Decretalis poenát, úgy mint nyolcz száz forintot le nem akarja tenni az Fiscusnak, de mindazáltal circiter négy vagy ött Hétig oda Haza maradthat K[e]g[ye]lmed, s-addig elkészülhet K[e]g[ye]lmed, Kevesed magával ide való jövetelésre, s lészek azon, lehessen akkorra K[e]g[ye]lmednek itten elrendelt szállássa [...]”⁶⁴ (II.) István Andrásnak írt leveléből úgy tűnik, hogy a fiatal gróf távolmaradását a birtokigazgatás nehézségeivel indokolta: az aszályos nyár miatt kevés széna és zab termett, villámcsapás pusztította el két gazdasági épületüket, és marhák is odavesztek; emellett András

⁶¹ Az eseményről Koháry Batthyány alkancellárnak is beszámolt, megköszönve a támogatását. – MNL OL P 1314 Magánlevéltárak, Batthyány család körmendi levéltára, Batthyány család missilisei 1527–1944 (a továbbiakban: P 1314), Nr. 82426. Koháry András Batthyány Lajosnak. Csábrág, 1731. márc. 13.

⁶² Borovszky S.: Hont vármegye i. m. 345.

⁶³ A Diaeta kutatócsoport adatbázisát lásd <http://szijarto.web.elte.hu/diaeta-index.html> (letöltés: 2025. jan. 30.).

⁶⁴ MNL OL X 1045 C 770. Nr. 1156. Koháry (II.) István Koháry Andrásnak. Pozsony, 1722. júl. 23.

alighanem bízott abban is, hogy érdekeiket nagybátyja nélkül is eredményesen képviselni tudja. 1723 júniusában Koháry András Bécsbe is eljutott, ami alapján bizonyos, hogy a diétán is részt vett, ugyanis Pozsonyból érkező utazóként tartották számon.⁶⁵

Az 1728–1729-es országgyűlés idejére a helyzet gyökeresen megváltozott: az idős országbíró ekkorra már visszavonultan élt csábrági birtokán, így a diétán Andrásnak kellett családja és saját érdekei képviselésében aktívabban fellépnie. Nagybátyja kérésének megfelelően személyesen felkereste a diéta két királyi biztosát, gróf Franz Ferdinand von Kinskyt (1678–1741) és gróf Johann Hermann von Nesselrodet (1671–1751), akiknek (II.) István egy *memorialisát* is megmutatta.⁶⁶ Ezt követően tájékoztatta nagybátyját a diéta vontatott ügymenetéről, és anyagi támogatást kért pozsonyi, illetve bécsi tartózkodása költségeinek fedezésére.⁶⁷ Az 1741-es diétán Koháry immáron önálló politikai szereplőként azon szűk főnemesi kör tagjaként tűnt ki – gróf Pálffy János (1663–1751) nádorral, gróf Esterházy József (1682–1748) országbíróval és testvérével, Ferenc (1683–1754) főlovászmesterrel, valamint gróf Batthyány Károly (1697–1772) lovassági tábornokkal együtt –, amely a magyar rendek által a Mária Terézia számára megajánlott 100 ezer forint értékű koronázási ajándék kifizetése érdekében felvett hitelelt garanciát vállalt.⁶⁸ Az osztrák örökösödési háború során pedig részt vett a vármegyei *insurrectio* megszervezésében, valamint az udvar kérésének eleget téve terménnyel (1742-ben ezer pozsonyi mérőnyi zabbal és ugyanennyi „rozsos gabonával”) is támogatta a háborút.⁶⁹

Koháry András pályafutása és udvari integrációja szempontjából igen fontos esemény volt, hogy 1732-ben felvételt nyert az alsó-ausztriai főnemesség (*Herrenstand*) soraiba is.⁷⁰ Eddigre a magyar főúri családoknak egy igen szűk köre (Batthyányak, Czoborok, Esterházyak, Pálffyak), jellemzően a nyugat-magyarországi elit már rendelkezett alsó-ausztriai inkolátusi címmel.⁷¹ Koháry felvételének egyediségét az adta, hogy VI. Károly uralkodása alatt – az örökbe fogadott gróf Kollonich született Zay Lászlót (1705–1780) leszámítva, akinek a családja már régóta tagja volt az alsó-ausztriai főrendeknek – a magyar főurak közül egyedül Koháry András nyert

⁶⁵ Bécsben a Matschakerhofon vett ki magának szállást. – Wienerisches Diarium, 1723. június 12.

⁶⁶ MNL OL X 1045 C 1295. Nr. 15705. Koháry András Koháry (II.) Istvánnak. Bécs, 1728. jún. 16.

⁶⁷ Uo.

⁶⁸ *Marczali Henrik*: Mária Terézia 1717–1780. (Magyar Történeti Életrajzok) Bp. 1891. 80.

⁶⁹ Mindezekről Batthyány kancellárnak küldött híradásaiból is értesülhetünk, lásd MNL OL P 1314 Nr. 82439. Ebenthal, 1742. febr. 8.; uo. Nr. 82436. Szentantal, 1742. okt. 28.

⁷⁰ Niederösterreichisches Landesarchiv [Alsó-Ausztriai Tartományi Levéltár] (Sankt Pölten) Herrenstandsarchiv (a továbbiakban: NÖLA HA), Aufnahmeakten K Nr. 21.

⁷¹ *Kökényesi Zsolt*: Herrenstand és Erbhuldigung. Magyar főnemesek mint az alsó ausztriai hódolások résztvevői a 18. század első felében. In: Az indigenák. Szerk. Szijártó István. Bp. 2017. 91–92.

felvételt az alsó-ausztriai főnemesek körébe. Koháry már a nagybátyja halála után 1732-ben kérvényezte befogadását, hivatkozva családjá több nemzedéknyi érdemeire, valamint saját udvari és katonai szolgálataira.⁷² A rendek 1732. június 28-án döntöttek Koháry felvételéről, akinek a megítélt féltaxa (1000 forint) mellett további 200–200 forintot kellett a tartományi marsalli hivatalnak és a kancelláriának, valamint 112 forintot a főrendek titkárának fizetnie.⁷³ 1732. július 9-én gróf Johann Leopold von Kueffstein (1676–1745) mutatta be Koháryt ünnepélyes körülmények között az alsó-ausztriai rendeknek.⁷⁴ Az utódokra örökíthető inkolátusi cím megszerzése kulcsfontosságú állomást jelentett a família nemzetközi arisztokráciába történő integrációjában, amely nem csupán szimbolikus jelentőséggel bírt: ekkortól a Koháryaknak joguk volt részt venni az alsó-ausztriai tartományi gyűléseken, illetve mostantól semmi sem korlátozta birtokszerzésüket. Az utóbbi szempont Koháry András birtokpolitikája szempontjából is relevanciával bírt, ugyanis 1732-ben a Sinzendorftól megvásárolta az ebenthali, egy évvel később pedig a Hohenfeldektől a walterskircheni uradalmat.⁷⁵

A 17–18. században az olyan udvari címek megszerzése, mint a kamarási (*Kämmerer*) és a titkos tanácsosi (*Geheimer Rat*) titulus fontos állomásai voltak a főnemesi karrierpályáknak. Koháry András mindkét címet elnyerte, amelyek eredetileg tényleges feladatkörökkel járó pozíciók voltak: a kamarások az uralkodó kíséretéhez tartozó bizalmas fiatal főnemesek, míg a titkos tanácsosok a legfelső szintű tanácsadótestület tagjai voltak.⁷⁶ A 18. századra azonban e pozíciók hagyományos szerepüket elveszítve inkább rangjelző titulussá váltak.⁷⁷ A címek reprezentációs szerepe mellett rangot adtak viselőiknek az udvarban lehetővé téve számukra, hogy akár az uralkodói rezidencián, a tanácsstermekben (*Ratsstube*) is jelen lehessenek,⁷⁸ és meghatározták pozíciójukat az udvari ceremóniák rangsorában.

⁷² NÖLA HA Aufnahmeakten K Nr. 21. Fol. 2–3.

⁷³ NÖLA HA Aufnahmeakten K Nr. 21. Fol. 14.

⁷⁴ NÖLA HA Aufnahmeakten K Nr. 21. Fol. 14. 12v.

⁷⁵ *Franz Karl Wißgrill*: Schauplatz des landsässigen Nieder-Oesterreichischen Adels vom Herren- und Ritterstande von dem XI. Jahrhundert an, bis auf jetzige Zeiten. V. Wien 1804. 179.

⁷⁶ *Mark Hengerer*: Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts. Eine Kommunikationsgeschichte der Macht in der Vormoderne. (Historische Kulturwissenschaft 3.) Konstanz 2004. 50–62.

⁷⁷ Az udvari címek funkciójához és adományozásához bővebben lásd *Kökényesi Zsolt*: A kamarási címtől a Szent István Rend nagykeresztjéig: A bécsi udvar kitüntetési stratégiája Mária Terézia korában. In: Mária Terézia a magyarok királynője (1740–1780). Szerk. Gerő András – Nagy Beatrix. Bp. 2018. 73–116.

⁷⁸ Az uralkodói előszobák rendszeréhez bővebben lásd *Irmgard Pangerl*: „Höfische Öffentlichkeit”. Fragen des Kammerzutritts und der räumlichen Repräsentation am Wiener Hof. In: *Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonialprotokolle (1652–1800)*. Eine Annäherung. Hrsg. Irmgard Pangerl – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer. (Forschungen und Beiträge zur Wiener Stadtgeschichte Bd. 47. Forschungen zur Landeskunde von Niederösterreich 31.) Wien 2007. 255–286.

A kamarási cím megszerzése Koháry András esetében – családja státuszához képest – szokatlanul nehézkesen ment, és közel másfél évtizedet vett igénybe. A folyamat 1722-ben vehette kezdetét, amikor (II.) István a korábban már idézett levelében a kamarási méltóság elnyerésére is hivatkozott annak érdekében, hogy unokaöccse a pozsonyi országgyűlésen megjelenjen: „Mél[tósá]gos Palatinus Urunk eő Nag[yság]a K[e]g[ye]lmes gratiájából, minthogy ugy gondolom, azok között kik eő Főlségétől az Aranyos Kulcsot és Komornyékságot supplicállyák, azt talám K[e]g[ye]lmedis megnyérheti, tanácsosnak tartom jó idej[ébe]n készicse el K[e]g[ye]lmed, az Mél[tósá]gos Fő Komornyék számára szokás szerint járandó kedveskedésbéli Discretiót melly megnyit tégyen minek utána végere mehetek [...]”⁷⁹ A nagybácsi tehát Pálffy nádorral együttműködve igyekezett megszerezni András számára a kamarási aranykulcsot, ez azonban annak ellenére sem sikerült, hogy az uralkodó – a nádorhoz és gróf Csáky Imre (1672–1732) kalocsai érsekhez hasonlóan – külön *Handbilletet* küldött az országbírónak, amiben a háláját fejezte ki a Habsburg nőági örökösödés elfogadtatásában játszott szerepéért.⁸⁰ A sikertelenség még meglepőbb, ha tekintetbe vesszük, hogy 1723-ban, VI. Károly prágai koronázását követően több fiatal magyar főnemes is kapott kamarási rangot, mások mellett a kalocsai érsek unokaöccse, Csáky Péter (†1729), aki hasonló korú lehetett, mint Koháry András, vagy a nádor fia, Pálffy Ferenc (1686–1735) is.⁸¹

Koháry András a következő országgyűlés időszakában is törekedett a kamarási kulcs megszerzésére, szándékát gróf Johann Caspar von Cobenzlnak (1664–1742), a kamarásokat felügyelő főkamarásnak (*Oberstkämmerer*) is jelezte, aki azzal igyekezett a kérvényezőt megnyugtatni, hogy bizonyos abban, hogy az uralkodó a magyarországi diéta sikeres lezárultával több arra érdemes magyar főurat, köztük Koháryt is kamarási kinevezéssel fogja megjutalmazni.⁸² Erre azonban nem került sor, illetve a kiélezett viták közt zajló 1728–1729-es országgyűlést követően a kamarási címek nagyszámú adományozása is elmaradt. Koháry ügyének folytatásáról egy évvel később nagybátyja alábbi híradásából értesülhetünk: „Méltóságos Fő Komornyik Uram eő Excellenciaja Secretariusa az eő K[e]g[ye]lmemének K[e]g[ye]lmed részéről adot egy tuczet Kőrmöczy aranyat, úgy itilem kedvessen vette, arra való nézve ratione clavis Aureae, ez előtti adott eő Excellenciaja affidatiojat

⁷⁹ MNL OL X 1045 C 770. Nr. 1156. Koháry (II.) István Koháry Andrásnak. Pozsony, 1722. júl. 23.

⁸⁰ ÖStA HHStA Ungarische Akten Kt. 427. Nr. 58.

⁸¹ *Kökényesi Zsolt*: A magyar arisztokrácia integrációja a bécsi udvarba 1711 és 1765 között. PhD-disszertáció (ELTE). Bp. 2016. 346–347. Nincs információ arról, hogy Koháry András részt vett volna a cseh koronázáson, pedig lehet, hogy ez segíthette volna az ügyét; a nála fiatalabb Batthyány Károly például a prágai ünnepek keretében nyert kamarási címet.

⁸² MNL OL X 1045 C 990. Nr. 711. Johann Caspar von Cobenzl Koháry Andrásnak. Favorita, 1729. szept. 3.

subscribaltatván eö Excellentiájával újabbanis megküldötte.”⁸³ A körmöci aranyak azonban úgy tűnik, hogy nem, vagy csak részben váltották be az adományozáshoz fűzött reményeket, ugyanis 1730 februárjában Koháry az alábbi híradást írta nagybátyjának: „Méltóságos Groff Cobentzll Uram eö Excellaja Levelét Naglyságojd másképen értete, mert eö Excellaja azt írja, hogy Főlséges Urunk pro hic et nunc nem oly hamar szándékozik Comornyikbéli promotiokat ellő venni, mindazon által nekem Decretum assecurationis kegyelmesen resolvaltatot, azért én most ad actualitatem még nem mehetek, hanem csakhogy assecurationiom lészen penes istud Decretum pro futuro, ezen eö Főlsége kegyelmes resolutioja is jobb seminél [...]”⁸⁴ A főkamrás tehát biztosította Koháry Andrást arról, hogy VI. Károly jóváhagyta valóságos kamarási kinevezésének a felterjesztését, a cím adományozására azonban még várni kell; részletekkel pedig Cobenzl fél év múlva sem kecsegtette a pályázót.⁸⁵ Legközelebb 1732 szeptemberében a felső-ausztriai hódolász alkalmával került sor csoportos kamarási promóciókra, de ennek kedvezményezettjei elsősorban helyi főnemesek voltak.⁸⁶ Kohárynak végül 1736. február 12-ig kellett várnia, amikor is Mária Terézia és Lotaringiai Ferenc házasságkötésének ünnepén az ő kinevezését is kihirdették.⁸⁷ Koháry tehát negyvenéves volt már, amikor a valóságos császári kamarási címet megszerezte, ami a család pozíciójához képest kissé késeinek tűnik, ugyanis az elit tagjai akár tíztizenöt évvel fiatalabban is megkaphatták ezt a titulust. Koháryval együtt nyert kinevezést 1736-ban herceg Esterházy Pál Antal (1711–1762) és a korábban már említett Kollonich László is. Eddigre Koháry nemcsak nagybátyját, hanem a családdal szövetségesi kapcsolatban álló Pálffy nádort is elveszítette, azonban a saját regimenttel rendelkező ezredes kitüntetését az udvar sem halogathatta tovább.

Kevésbé rögzös utat kellett viszont Koháry Andrásnak a titkos tanácsosi cím megszerzése érdekében bejárnia. Mária Terézia már a trónra lépése kezdetén titkos tanácsosi méltóságot adományozott Kohárynak, kinevező dekrétumát szeptember 24-én – szűk két héttel a pozsonyi országgyűlés megnyitását követően – állították ki, amelyben elismerték ősei katonai és politikai érdemeit, nagybátyja szolgálatait és a Thököly-mozgalom alatt bizonyított hűségét, valamint a pályázó „huszonkilencedik éve” végzett katonai szolgálatait, kiemelve Belgrád és

⁸³ (II.) István ekkor unokaöccse katonai előléptetésén is munkálkodott, amiről herceg Savoyai Eugénnel, az Udvari Haditanács elnökével is egyeztetett. – MNL OL X 1045 C 991. Nr. 911. Koháry (II.) István Koháry Andrásnak. Csábrág, 1730. ápr. 12.

⁸⁴ MNL OL X 1045 C 1064. Nr. 5645. Koháry András Koháry (II.) Istvánnak. Szentantal, 1730. febr. 13.

⁸⁵ MNL OL X 1045 C 990. Nr. 711. Koháry (II.) István Koháry Andrásnak. Laxenburg, 1730. máj. 27.

⁸⁶ Staats- und Standes-Calender i. m. 1733. XVIII.

⁸⁷ Staats- und Standes-Calender i. m. 1738. 378–381.

Temesvár felszabadításánál nyújtott teljesítményét, illetve a saját dragonyosezred felállítását.⁸⁸ Jól látszik, hogy ekkor, az osztrák örökösödési háború kitörésének időszakában egészen más helyzetben volt az udvar, mint az 1730-as évek elején. Mária Teréziának elemi érdeke fűződött ahhoz, hogy a magyar nemesség támogatását elnyerje, és a főurak között megbízható szövetségesekre találjon. Ennek érdekében előléptetésekkel és címadományozásokkal igyekezett erősíteni a főurak lojalitását, így Koháry András titkos tanácsosi kinevezése után mindössze egy héttel altábornagyi rangot is kapott. Koháry büszkén viselhette az újonnan megszerzett titkos tanácsosi rangját, amelynek reprezentálásához nélkülözhetetlen volt, hogy a minél szélesebb nyilvánosság tudomást szerezzen róla. 1742 májusában azonban a megyékben még nem hirdették ki a kinevezését – szemben gróf Balassa Pál (†1771) helytartótanácsos, gróf Erdődy László (1693–1750), leendő vezérőrnagy és öccse, Lajos (1694–1766), leendő báni helytartó címadományozásával.⁸⁹ A *missil*ből arról is értesülhetünk, hogy Koháry András elsőként gróf Nádasdy Lipóthoz (1697–1758), a Helytartótanács tanácsosához fordult a mulasztás orvoslását kérve, de ő arról tájékoztatta, hogy addig nem hirdethetik ki a kinevezést a vármegyékben, amíg az udvartól erre utasítást nem kapnak; ezért Koháry arra kérte Batthyány kancellárt, hogy tegye meg a szükséges lépéseket. Az ügy valószínűleg ezután rendeződött.

A titkos tanácsosi eskü letételére 1743. december 29-én a bécsi Hofburgban, Mária Terézia lakosztályában (*Retirade*) az uralkodónő jelenlétében került sor.⁹⁰ A titkos tanácsosok esetében fontos kiváltságnak számított, hogy szűk körben, az uralkodó előtt tehettek esküt, szemben a kamarásokkal, akik jellemzően a főkamara előtt esküdtek, ami tükrözi a két titulus közötti rangkülönbséget. Koháry András harmadmagával tette le a titkos tanácsosi esküjét, két társa a felső-ausztriai gróf Johann Wilhelm von Thürrheim (1692–1749) és gróf Franz Wenzel von Wallis (1696–1774) altábornagy volt. Három évvel később, 1746 októberében Koháry I. Ferentől császári titkos tanácsosi címet is kapott, ugyanis 1745 őszéig a császári korona hiányában, Mária Terézia csupán a saját királyi jogcímén tudott titkos tanácsosi rangot adományozni, de ezen kinevezések többsége később császári megerősítést is nyert.⁹¹

⁸⁸ ÖStA HHStA Staatskanzlei, Interiora, Geheime Räte Kt. 8. Nr. 35. A kinevezésről a Főudvarnagyi Hivatalnak is küldtek értesítést, ami szintén fennmaradt, lásd ÖStA HHStA HA Obersthofmarschallamt Kt. 601. Nr. 36.

⁸⁹ MNL OL P 1314 Nr. 82435. Koháry András Batthyány Lajos kancellárnak. Szent Antal, 1742. máj. 20.

⁹⁰ ÖStA HHStA HA Oberhofmeisteramt, Hofzeremonielldepartement, Zeremonialprotokolle Bd. 19. Fol. 310v.

⁹¹ ÖStA HHStA Reichsarchiv, Reichskanzlei, Geheime Räte Kt. 3. Fasc. 2. Nr. 21.

Udvari jelenlét és kötődés a császárvároshoz

Koháry András pályájának vázlatos áttekintése alapján is láthattuk, hogy milyen sok szálon kötődött a Habsburg Monarchia fővárosához és a császári-királyi udvarhoz. E fejezet keretében ezen kapcsolódás néhány további nyomát szeretném bemutatni, amely révén képet alkothatunk arról, hogy egy nem Bécsben élő, de az udvar világában otthonosan mozgó főnemes számára a Habsburg-rezidenciaváros milyen jelentőséggel bírhatott.

A Koháry család nem rendelkezett a császárvárosban saját palotával, ami a 18. század első felében a magyar nemesség tagjai közül kizárólag négy família (Batthyány, Erdődy, Esterházy, Pálffy) kiváltsága volt; ők jellemzően az elit csúcsán helyezkedtek el, és több generáción keresztül építették ki szoros udvari kapcsolataikat.⁹² Koháry Andrásnak bécsi udvari vagy hivatali tisztség viselése híján nem kellett állandó jelleggel a városban tartózkodnia, ezért az eddigre már telített és rendkívül költséges Habsburg-rezidenciavárosban nem vállalkozott palotaépítésre vagy -vásárlásra. A nagybátyja halála miatt megnövekedett anyagi lehetőségeivel inkább az alsó-ausztriai Ebenthalban vásárolt birtokot, és ott kezdett kastélyépítésbe a régi udvarház átépítésével.⁹³ A Béctől északkeletre, a Magyar Királyság határához közeli helység stratégiai elhelyezkedése lehetővé tette, hogy mind Bécs, mind Pozsony könnyen, fél napon belül elérhető legyen, így a két fontos politikai központ rendszeresen megközelíthető volt. Ebenthal tágabb vonzáskörzetében több főúri kastély is épült, például a közeli Marchegg a Pálffyak rendelkeztek elegáns kastéllyal, amelynek barokk átépítése a Koháry által jól ismert Pálffy Miklós nádor nevéhez kötődött. Dürnkruton az írországi eredetű Hamilton családnak volt kastélya, a Marchegg melletti Schloss Hof pedig Savoyai Eugén látványos vidéki kastélya volt, amit 1755-ben Mária Terézia vásárolt meg.⁹⁴

Az ebenthali birtok megszerzését és a kastély megépítését egy új, a királyság és a család szempontjából is békés korszak tette lehetővé. Elsőként Koháry országbírónak lett volna lehetősége reprezentációs építkezésekbe fogni, de az országhatáron belüli háborúkhoz szokott (II.) István mentalitásától úgy tűnik, ez távol állt. Az udvari neveltetésben részesült unokaöccs azonban már egy új nemzedék tagja volt, aki számára egészen új lehetőségek nyíltak meg. Koháry András neves bécsi mestereket, köztük Johann Entzenhoffert (1687 k.–1753) és Giuseppe

⁹² Kökényesi Zs.: Az udvar vonzásában i. m. 348–365.

⁹³ Balážová, B. – Medvecký, J.: Sunt, ut erunt horae i. m. 213–226.

⁹⁴ A dürnkruti birtokhoz és kastélyhoz lásd *Franz Xaver Schweickhardt: Darstellung des Erzherzogthums Österreich unter der Ens, durch umfassende Beschreibung aller Burgen, Schlösser, Herrschaften, Städte, Märkte, Dörfer, Rotten [...]* I. Wien 1833. 165–171.

Galli-Bibienát (1696–1757) alkalmazva impozáns barokk kastélyt építtetett,⁹⁵ ami kiválóan alkalmas volt arra, hogy az alsó-ausztriai főrendek sorába újonnan befogadott família pozícióját és hatalmát a Habsburg Monarchia soknemzeti-ségű arisztokráciája előtt kifejezésre juttassa. A kastélyba 1749. augusztus 17-én Holicsról még maga Mária Terézia is ellátogatott József főherceggel és főnemesi kíséretével együtt, ami látványos bizalmi gesztusnak számított az uralkodónő részéről.⁹⁶ Koháry András Ebenthalt rezidenciaként is használta, rendszeresen tartózkodott ott, ahonnan a császárvárosba is könnyen el tudott látogatni, illetve magas rangú bécsi vendégek fogadására is kiválóan alkalmas volt. Minde mellett a gróf elsődleges otthona a Hont vármegyei szentantali kastély volt, amelyet szintén bécsi mesterekkel reprezentatív barokk kastéllyá építtetett át az 1740-es évek második felében.⁹⁷

Koháry András életének ugyan kevés meghatározó családi eseménye kötődött a Habsburg-rezidenciavároshoz, négy felnőttkort megélt fia közül hármat – Miklóst (1721–1769),⁹⁸ (II.) Ignácot (1724–1777)⁹⁹ és (III.) János Nepomukot (1734–1780)¹⁰⁰ egyaránt – Szentantalon keresztelték meg, Antal (1738–1760) születési helyszíne azonban egyelőre tisztázatlan. Mindezeket megelőzően azonban a gróf egyik legfontosabb életeseeményére, a házasságkötésére a császárvárosban került sor. A fiatal Koháry 1720. szeptember 29-én Bécsben vezette oltár elé menyasszonyát, Mária Margit Teréziát (†1763), a dél-tiroli nemesi familiából származó, de már generációkkal korábban Alsó-Ausztriában megtelepedő és több kamaránál bizonyított szolgálataiért bárói címet szerző Ludwig Albrecht von Thavonat (†1719) bányavárosi kamaragróf és Jakusith Mária Polixéna lányát.¹⁰¹ Koháry felesége tehát csupán részben számított külföldi főnemesnek, és

⁹⁵ Balázsová, B. – Medvecký, J.: Sunt, ut erunt horae i. m. 213–226.

⁹⁶ Aus der Zeit Maria Theresias. Tagebuch des Fürsten Johann Joseph Khevenhüller-Metsch. Kaiserlichen Oberhofmeisters II. Hrsg. Rudolf Khevenhüller-Metsch – Hans Schlitter. Leipzig–Wien 1908. 343.

⁹⁷ Arany E.: A Koháry család i. m. 98–101.; Balázsová, B. – Medvecký, J.: Sunt, ut erunt horae i. m. 226–249.; Janura, T. – Zvarová, Z.: Vidiecké šľachtické i. m. 116–131.

⁹⁸ Miklóst 1721 augusztusában keresztelték meg Szentantalon, de a pontos nap a sérült matrikula alapján nem megállapítható. A digitalizált forrást lásd FamilySearch, Szent-Antal anyakönyvek, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9TMD-N1?view=index&action=view> (letöltés: 2025. jan. 30.).

⁹⁹ Ignácot 1724. december 3-án keresztelték meg. A digitalizált forrást lásd FamilySearch, Szent-Antal anyakönyvek, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GTMD-DN?view=index&action=view> (letöltés: 2025. jan. 30.).

¹⁰⁰ János Nepomukot 1734. december 29-én keresztelték meg. A digitalizált forrást lásd FamilySearch, Szent-Antal anyakönyvek, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9TMD-W1?view=index&action=view> (letöltés: 2025. jan. 30.).

¹⁰¹ A házasságkötést a Stephansdom matrikulájába vezették be. – Archiv der Metropolitan- und Domkirche zu St. Stephan in Wien [Bécsi Szent István Székesegyház Levéltára] (a továbbiakban: AMDS), Trauungsbücher Bd. 42. Pag. 645.

a családja szorosan kötődött a magyar nemesi társadalomhoz. A lányra Koháry országbíró figyelmét talán bécsi ágense, Blaskovich Márton hívhatta fel, aki 1720 januárjában tájékoztatta arról, hogy az özvegy Thavonatné újra férjhez ment, és mind a négy lányát Bécsben – *ad Laurentianas*, tehát a domonkos nővérek Szent Lőrincről nevezett kolostorában – hagyta hátra.¹⁰² A lány hozománya további kutatás tárgyát képezheti, de annyi bizonyos, hogy a házasságkötésben a családfő jó lehetőséget láthatott, ugyanis kilenc hónappal Blaskovich híradását követően sor került a szertartásra, később pedig a három fiatalabb Thavonat lányt is ranghoz méltó kérő (két Keglevich és egy Königsacker gróf) vette feleségül. A házasság esélyt biztosított Koháry számára, hogy a bécsi udvarban meglévő kapcsolatait elmélyítse és társadalmi pozícióját megerősítse, még ha felesége nem is a szűk udvari elit tagja volt.

A bécsi esküvőt legfőképpen a lány helyi tartózkodása indokolta, de a császárváros annak ellenére emelte az esemény jelentőségét, hogy a fiatal pár nem volt jogosult az uralkodópár jelenlétében megtartott, az udvarhölgyeknek (*Hofdame*) kijáró udvari menyegzőre.¹⁰³ A bécsi helyszínválasztás hozzájárult ahhoz, hogy magasabb rangú személyek is részt vehettek az ünnepségen, és ez a tanúk kiválasztásán is tükröződött, akik között találjuk gróf Johann Ferdinand Karl von Caraffát (1694–1755), a tehetős kamarai tanácsost, a városban saját házzal rendelkező báró Ferdinand Ignaz von Thavonatot (1665–1726), az Udvari Kamara tanácsosát, egyúttal a menyasszony nagybátyját, valamint egy bizonyos „Zober” gróft is, aki feltehetően a városban aktívan jelenlévő gróf Czobor Márk (†1728) vezérőrnaggyal lehet azonos.¹⁰⁴ Mária Margit később azáltal is hozzájárult a família reprezentációjának és bécsi integrációjának az erősítéséhez, hogy 1745. szeptember 14-én – mások mellett Mária Jozefa bajor hercegnővel, II. József leendő második feleségével vagy a császár testvérével, Lotaringiai Anna Sarolta hercegnővel és több előkelő hölgygel együtt – felvételt nyert a Csillagkeresztes Rendbe (*Sternkreutzorden*).¹⁰⁵ Az 1668-ban III. Ferdinánd császár özvegye, Gonzaga Eleonóra Magdolna által alapított női rendbe azon udvarközelí főnemesi famíliák nőtagjait vették fel, akik vállalták a rend katolikus lelkiségének elkötelezett ápolását.¹⁰⁶ A Koháry családból András felesége volt az anyósa (Maria

¹⁰² Feltehetően nem a vérszerinti anyáról, hanem egy egyelőre azonosítatlan mostohaanyáról lehet szó, ugyanis Blaskovich értesülései szerint az özvegy – akit a fiatal Hatzfeld gróf elvett – még nem volt harminc esztendő sem. – MNL OL X 1045 C 1291. Nr. 14913. Blaskovich Márton Koháry (II.) Istvánnak. Bécs, 1720. jan. 24.

¹⁰³ *Kökényesi Zs.*: Az udvar vonzásában i. m. 381–382.

¹⁰⁴ AMDStS Trauungsbücher Bd. 42. Pag. 645.

¹⁰⁵ Wienerisches Diarium, 1745. szeptember 22.

¹⁰⁶ A rend történetéhez és működéséhez lásd *Hermann Dikowitsch*: Die österreichischen Damenorden. In: Österreichs Orden: vom Mittelalter bis zur Gegenwart. Hrsg. Johann Stolzer – Christian Steeb.

Luisa von Rechberg) után a második, aki a rendbe felvételt nyert, ami a família számára fontos presztízisértékkel bírt, és egyfajta jutalmazási gesztust jelentett Mária Terézia részéről.

Koháry András és felesége alkalmi vendégként tartózkodtak a Habsburg-rezidenciavárosban, ahová a férj – egyedül vagy feleségével együtt – különféle ügyek intézése, információszerzés, társasági kapcsolatok ápolása, szórakozás vagy ceremonális események miatt ment. Koháry 1725 tavaszán például katonai előléptetésének előmozdítása érdekében utazott a császárvárosba, amiről nagybátyjának érzékletes módon számolt be: „obristlaitinant Oudaille Uram hamar magához Lévara hivatot nem tudvan mért, hanem csak akkor oda érkesztem jelentete, hogy az Obristvohtmeister meg hót, és ha promotiomat akarom ne kémenlyem faratsagomat, s egy oraig is ne hallaszam, mert masok is vannak utana, ugyan azon oraban megindult vettem ide Bécsben, mar voltam az herczegemnél¹⁰⁷ az hol adatot reménségem, mind azon által ednihany az competitor, csak hamar meg fog teczenki mikent foly a dolog”.¹⁰⁸ További vizsgálat tisztázhatja, hogy a gróf számításai ekkor beváltak-e, de az már e rövid idézet alapján is jól látszik, hogy az ügyek pozitív befolyásolása terén a személyes bécsi jelenlét olykor megkehlhetetlen szerepet játszott.

Az udvari források révén viszont még jobban nyomon követhető Koháry bécsi jelenléte és különféle reprezentációs eseményeken való megjelenése. A következőkben a gróf csupán néhány fontosabb udvari ünnepségen való részvételét szeretném röviden bemutatni. Koháry András 1729. október 1-jén tagja volt annak a 13 fő delegációnak, amit az országgyűlés küldött Bécsbe annak érdekében, hogy a magyar rendek nevében köszöntse VI. Károlyt születésnapja alkalmából.¹⁰⁹ A delegációt gróf Erdődy Gábor Antal (1684–1744) egri püspök vezette, aki a küldöttség nevében latin nyelvű szónoklatot is intézett az uralkodóhoz. Rajta és Koháryn kívül a köszöntő bizottságot a felsőtábla további három (Esterházy Ferenc ezredes, Nádasdy Lipót kamarás, Erdődy László kamarás), valamint az alsótábla összesen nyolc tagja alkotta.¹¹⁰ Koháry – aki a főnemesek közül a legfiatalabb volt, és az egyedüli, aki még kamarási címmel sem rendelkezett – bizonyára nagybátyjára

Graz 1996. 183–196.; *Zsolt Kékényesi*: Zwischen Hof und Land. Die ungarischen Mitglieder des Sternkreuzordens im Zeitalter des Wandels (1766–1792). In: *The Culture of the Aristocracy in the Habsburg Monarchy, 1750–1820*. Ed. Gábor Vaderna. Wien 2022. 55–85.

¹⁰⁷ Személye azonosításra vár; az Udvari Haditanácsot Savoyai Eugén vezette, Koháry pedig a modenai herceg ezredének a tagja volt.

¹⁰⁸ MNL OL X 1045 C 1281. Nr. 13462. Koháry András Koháry (II.) Istvánnak. Bécs, 1725. márc. 13.

¹⁰⁹ Wienerisches Diarium, 1729. október 5.; ÖStA HHStA HA Obesthofmeisteramt (a továbbiakban: OMeA) Zeremonialprotokolle Bd. 14. Fol. 308v–309r.

¹¹⁰ A delegáció alsótáblai tagjai a következő személyek voltak (az eredeti felsorolás sorrendjében): Paluska Antal, Stehenics János veszprémi kanonok, Festetics Kristóf, Radvánszky György, Máriássy

és saját udvari helyismeretére való tekintettel került be a delegációba. A részvétel egyszerre bírt szimbolikus jelentőséggel és nyújtott értékes megmutatkozási lehetőséget az udvar előtt, különösen egy, a kamarási cím megszerzésére törekvő fiatal főúr számára.

Egészen más pozícióban volt már Koháry, amikor 1740. november 22-én részt vett az alsó-ausztriai rendek Mária Terézia előtti hódolásán (*Erbhuldigung*), ami a helyi rendi társadalom számára a koronázásához hasonló jelentőséggel bírt.¹¹¹ A ceremónián – ahol Koháryt a helyi főrendek tagjaként tartották számon – több hasonló státuszban lévő magyar főnemes, többek között Batthyány kancellár és Kollonich László is részt vett. Ugyanakkor különös módon sem Koháry, sem gróf Esterházy Pál Antal neve nem szerepelt a lakoma hivatalos vendéglistáján, jóllehet mindketten aktívan jelen voltak Bécsben, és részt vettek a december 1-jén összehívott tartományi gyűlésen is.¹¹²

A gróf 1741 februárjában 2000 forintos adományt tett a bécsi Johannesspital számára, ami szintén a császárvároshoz való kapcsolódás fontos jeleként értelmezhető.¹¹³ 1744-ben további 4000, majd 1748-ban még további 1000 forintot adományozott, amelyek révén összesen hét ember állandó ellátására hozott létre alapítványt.¹¹⁴ A Johannesspital a szegények részben gyógyászati, részben árvaházi ellátása érdekében alapított intézmény volt, amit a bécsi és az udvari körök is bőkezűen támogattak; a magyarok közül például Batthyány Károly vagy herceg Esterházy Mihály (1671–1721) özvegye, Anna Margit (1673–1755) is nagy összegű adományt tett a részére.¹¹⁵ A Koháry család szintén hosszabb idejű városi tartózkodásának szomorú nyoma, hogy 1741. május 29-én a helyi Szent Mihály templom anyakönyvébe bejegyezték a házaspár ikerfiainak a halálát.¹¹⁶

Bő egy hónappal korábban, 1741 áprilisában Koháry András is csatlakozott azon bécsi előkelőségek, valamint különböző rangú személyek sorához, akik József főherceg születését a hathetes gyermekági időszak leteltét követően a

Gábor, Nemespataki Ignác, Lippics Boldizsár és Armer János. Köztük mindhárom rend tagjai képviselték magukat. – Wienerisches Diarium, 1729. október 5.

¹¹¹ *Kökényesi Zs.*: Herrenstand és Erbhuldigung i. m. 86.

¹¹² ÖStA HHStA OMeA Ältere Zeremonialakten Kt. 39. Nr. 13. Fol. 2.

¹¹³ Wiener Stadt- und Landesarchiv [Bécsi Városi és Tartományi Levéltár] (a továbbiakban: WStLA), Stadtarchiv, Historische Registraturen, Sonderregistraturen, Stiftungen, Stiftungen allgemein, Stiftbriefe: Großarmenhaus, Johannesspital (a továbbiakban: 1.2.4.7.1.A2.), Nr. 5225.

¹¹⁴ WStLA 1.2.4.7.1.A2. Nr. 5223–5224.

¹¹⁵ A Habsburg-udvartartás magas rangú tagjaiként mindketten aktívan jelen voltak a bécsi udvarban. Batthyány 1756-ban 1500 forint értékű, Esterházy özvegye pedig 1755-ben 1000 forint értékű alapítványt adományozott a Johannesspital számára. – WStLA 1.2.4.7.1.A2. Nr. 5108., Nr. 5151.

¹¹⁶ Esetükben vagy az anya vetéléséről vagy az ikrek halvaszületéséről lehet szó. – Archiv der Pfarre St. Michael, Sterbebücher Nr. 6. Fol. 399v.

házaik kivilágításával és látványos feldíszítésével ünnepelték meg.¹¹⁷ A gróf tehát a tavaszi időszakban is aktívan jelen volt Bécsben, és reprezentációs funkcióra is alkalmas lakást bérelt a Kohlmarkton, a Volkra-féle ház első emeletén. A lakás ablakaiban három nagy méretű festett, emblémaképekkel és feliratokkal díszített vásznat helyeztek el, amelyeket hátulról világítottak meg, így az utcáról is jól láthatóak voltak. A képi és a szöveges üzenetek egymást szorosan kiegészítő módon Mária Terézia és Lotaringiai Ferenc uralkodásának legitim voltát, valamint a trónörökös megszületése révén annak folytonosságát hirdették. Az egyik képen például egy, a Habsburgok uralma alatt álló királyságokat és örökös tartományokat szimbolizáló hajó haladt egy világítótorony felé, amelyet kormányosként a bizalom megszemélyesített alakja vezetett. A kép melletti feliratok egyike egyértelművé tette, hogy Mária Teréziára olyan kiapadhatatlan fényű világítótoronyként tekintenek, aki nem hagyja, hogy országai hajóját vihar érje.¹¹⁸ A magyar főnemsek közül Koháryn kívül egyedül Batthyány Lajos kancellár ékesítette fel a házat.¹¹⁹ E reprezentációs kiadással Koháry egy olyan városi ünnepség részévé vált, amelyhez az udvari elit több tagja – például az Auersperg, a Herberstein vagy a Liechtenstein család – is csatlakozott. A nyilvános részvétel nemcsak a társadalmi státusz látható megjelenítését szolgálta, hanem politikai üzenetként is működött: látványosan demonstrálta az adott família lojalitását a Habsburg-dinasztia iránt. Az osztrák örökösödési háború idején az efféle gesztusok különösen nagy súllyal bírtak, és hosszabb távon is megtérülő befektetésnek számíthattak.

A kortárs bécsi genealógus, udvari titkár, Franz Karl Wißgrill (1736–1803) értesülései szerint Mária Terézia Koháry Andrást 1741-ben a Magyar Nemesi Testőrség kapitányának nevezte ki.¹²⁰ Az intézményt valójában csak Koháry halála után, 1760-ban hívta életre az uralkodónő, de a testőrség felállításának a gondolata már az 1741-es pozsonyi országgyűlésen felmerült.¹²¹ Nem kizárható, hogy Wißgrillnek arról lehetett információja, hogy Koháryt az újonnan megnyíló kapitányi pozíció egyik várományosaként tartották számon. Elképzelhető, hogy 1740–1741-es udvari aktivitásának egyik oka egy magasabb udvari méltóság – akár a testőrkapitányi pozíció – elnyerésének reménye volt, egykori főistálló mestere, Pálffy Miklós példáját követve. A testőrkapitányi pozíciókra mindig

¹¹⁷ *Kökényesi Zs.*: A magyar arisztokrátiák i. m. 170–171.; *Wienerische Beleuchtungen, oder Beschreibung aller deren Triumph- und Ehren-Gerüsten, Sinn-Bildern und anderen sowol herzlich als kostbar, und annorch nie so prächtig gesehenen Auszierungen, welche bey denen Ehren der höchst-gewünschten Geburt Josephi [...]. – Zusammen getragen und verlegt von Johann Peter von Ghelen. Wien 1741. 116–117.*

¹¹⁸ Uo. 117.

¹¹⁹ Uo. 81–82.; *Kökényesi Zs.*: A magyar arisztokrátiák i. m. 170–171.

¹²⁰ *Wißgrill, F. K.*: Schauplatz i. m. V. 179.

¹²¹ *Kökényesi Zs.*: Az udvar vonzásában i. m. 126.

tekintélyes katonatiszteket neveztek ki, azonban Koháry törekvéseiről kapcsolódó források hiányában csupán feltételezésekbe bocsátkozhatunk. Annyi ellenben bizonyos, hogy Kohárynak az udvar figyelmét sikerült felhívnia magára, altábornagyi, majd titkos tanácsosi kinevezése révén az első magyar megjutalmazottak között volt.

Koháry azok közé tartozott, akiket Pálffy János nádor 1743 tavaszán az udvarral egyeztetve meghívott Mária Terézia prágai koronázására, azonban a meghívást kiújló „nyavalyájára” és visnyeai fürdőkúrájára hivatkozva nem fogadta el.¹²² Az 1740-es évek közepén Koháry kevésbé mutatott aktív udvari jelenlétet, de később újra visszatért a császárvárosba, például 1749. február 26-án részt vett gróf Anton von Colloredónak (1707–1785), a máltai lovagrend nagykövetének az ünnepélyes bécsi bevonulásán.¹²³ A követek nyilvános bevonulása látványos udvari esemény volt, amelybe a városban tartózkodó főnemesek is aktívan bekapcsolódhattak – a főurak hatlovas hintókkal kísérelhették a követeket, ezáltal kiváló lehetőségük nyílt rangjuk és státuszuk reprezentálására. Colloredo bevonulásakor a Schwarzenberg nyári palotától a követ szállásáig közel félszáz főnemesi hintó alkotta az ünnepi kíséretet, amelyek között 14 kamarási és 31 titkos tanácsosi hintó vonult fel, tudniillik a hasonló menethez való csatlakozás állandó feltétele a kamarási rang megléte volt. A hintók sorrendje a főnemesek közötti ranghierarchiát tükrözte, amit udvari címük megszerzésének dátuma biztosított számukra, így módon a rangjuk szabad szemmel is látható volt. A Szentkorona országaiból származó főnemeseik közül a menetben összesen hat fő képviseltette magát: a kamarások közül gróf Esterházy József (1714–1762), az elhunyt azonos nevű országbíró fia és Kollonich László kancelláriai tanácsos, míg a titkos tanácsosok közül négy fő, gróf Gyulaffy László erdélyi udvari kancellár, Koháry András, gróf Pálffy Miklós (1710–1773), valamint Nádasdy Lipót magyar udvari kancellár. Koháry a menet közepén, a 22. helyen vonulhatott a hintójával olyan arisztokratákat megelőzve, mint például az egyre nagyobb befolyásnak örvendő, tehetséges katona, gróf Leopold Joseph von Daun (1705–1766) tábornagyságnagy (*Feldzeugmeister*), az Udvari Haditanács leendő elnöke.¹²⁴ Koháry számára a ceremónián való részvétel arra is lehetőséget biztosított, hogy a bő két éve megszerzett császári titkos tanácsosi rangját az udvari és a bécsi városi nyilvánosság előtt is reprezentálja.

¹²² MNL OL P 1314 Nr. 82443. Koháry András Batthyány Lajosnak. Szentantál, 1743. ápr. 18. Az 1743. évi cseh koronázás magyar résztvevőire bővebben lásd Zsolt Kökényesi: *Die ungarischen Stände als Teilnehmer der böhmischen Krönung 1743. Eine Fallstudie zur Regierungsstrategie von Maria Theresia*. Opera historica 21. (2020) 1. sz. 27–53.

¹²³ Wienerisches Diarium, 1749. március 1. Ezt megelőzően legkésőbb 1743 telén járt Koháry Bécsben, amikor a titkos tanácsosi esküjét tette le.

¹²⁴ Uo.

Koháry András akkor is igyekezett az udvari híreket nyomon követni, amikor nem tartózkodott Bécsben, amelyekről egyfelől a császárvárosban élő vagy ott vendégként megforduló főnemesek leveleiből, másfelől ágensek híradásaiból értesülhetett. Ilyen ágensi funkciót tölthetett be a Koháry családnál egy bizonyos Andreas Sartori, akitől több informatív, részben a helyi ügyek intézésével, részben pedig a friss hírekkel kapcsolatos *missilis* maradt fenn az 1740-es évek végétől az 1760-as évek végéig terjedő időszakból.¹²⁵ Ezek részletes bemutatása azonban túlfeszítené a tanulmány kereteit, miként az 1753-as év második felében keletkezett, szerző fel-tüntetése nélküli, a különféle udvari eseményekről és politikai hírekről szóló rövid, de bizalmas beszámolókat nyújtó, bizonyára Koháry András számára készített bécsi relációk ismertetése is.¹²⁶ Koháry ebben az időszakban – noha a ceremóniális hírekben nem tűnik fel a neve – újra jelen volt a császárvárosban, ami a feleségének Bécsből, Ebenthalból és Walterskirchenből küldött leveleiből derül ki.¹²⁷

A rendelkezésre álló adatok alapján úgy tűnik, hogy Koháry az 1750-es évek közepén és második felében az udvari ceremóniák világába már nem kapcsolódott be; mindazonáltal a nyilvánosság figyelmét Hont vármegyében is képes volt felhívni magára: 1757. január 25-én Selmechányán az ő vezetésével és a megyei elit jelenlétével olyan ünnepséget szervezett Mária Terézia utolsó gyermekének, az újszülött Miksa főhercegnek a köszöntésére, hogy arról még a *Wienerisches Diarium* is közölt egy hosszabb híradást bécsi híreket tartalmazó rovatában.¹²⁸ Koháry András élete végül hirtelen módon (*repentina morte obiit*) még ugyanebben az évben, 1757. december 21-én Szentantalon fejeződött be,¹²⁹ ahol családjával a leggyakrabban tartózkodott.

Konklúzió

Koháry András számára egy új főnemesi generáció tagjaként a szatmári béke utáni korszakban egészen új lehetőségek kínálkoztak a világi pályán való

¹²⁵ Sartori Koháry és felesége halála után is a család szolgálatában maradt, például 1765. augusztus 23-án Bécsben kelt levelében I. Ferenc haláláról adott tájékoztatást. – MNL OL X 1045 C 1322. Nr. 18857. Andreas Sartori pontos címzés nélküli levele, feltehetően Koháry Miklósnak. Koháry András Sartorin kívül hadügyi ágensekkel is kapcsolatban állt.

¹²⁶ A relációk a családi levéltárban széttagolt módon maradtak fenn, amelyek kiadása a jövőbeni terveim között szerepel.

¹²⁷ Az MNL OL X 1045 C 871-es mikrofilmtekercsén található levelek részletes bemutatására e tanulmány keretei között nincs lehetőség. A német nyelvű, személyes hangvételű levelek – melyek családi ügyekről, ismerős familiákról és bécsi hírekről tudósítanak – feldolgozása még várat magára.

¹²⁸ *Wienerisches Diarium*, 1757. február 2.

¹²⁹ A digitalizált szentantali matrikula kapcsolódó bejegyzését lásd FamilySearch, Selmechánya, anyakönyvek <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9T94-93K?wc=9PQ9-K66%3A107654301%2C108107101%2C115668601%2C115723101%26cc%3D1554443&cc=1554443&ci=338> (letöltés: 2025. jan. 30.). 1758. január 10-én Pestről gróf Barkóczy Ferenc egri püspök is hosszabb vigasztaló levelet küldött a gyászoló özvegy számára. – MNL OL X 1045 C 1281. Nr. 13368.

értvényesüléshez, ám ezzel együtt új kihívásokkal is szembe kellett néznie. Koháry – Batthyány Lajoshoz és öccséhez, Károlyhoz vagy Nádasdy Lipóthoz hasonlóan – azok közé tartozott, akik családi háttérüknek, neveletésüknek, valamint saját ambíciójuknak és tehetségüknek köszönhetően képesek voltak a bécsi udvar szövevényes világában eligazodni és saját területükön szép karrierpályát befutni. Koháry a nemesi apródi szolgálatát követően a kiváló karrieresélyekkel kecsegtető katonai pályát választotta, amelyre a családi hagyományoknak megfelelően már gyermekkorától szánhatták, ugyanis jogi stúdiumot nem folytatott. Értvényesülésében kétségkívül megkerülhetetlen szerepet játszottak a családi tragédiák, különösen két idősebb bátyjának elvesztése, valamint az, hogy nagybátyja nem házasodott meg, és nem hagyott hátra utódokat, így András egyedüli örökösként rendelkezett a família erőforrásaival. Ez a helyzet egyszerre biztosított számára előnyöket, és helyezett rá nyomást, mivel a generációjából származó idősebb családtagok és rokonok árnyékában egészen más utat kellett volna bejárnia. A gróf pályája csúcán tekintélyes pozíciók, címek és méltóságok – Hont vármege főispánja, alsó-ausztriai inkolátus, titkos tanácsos és lovassági tábornok – viselője volt, ám az ő karrierépítésének is megvoltak a maga korlátai: nem jutott el a tábornagi rendfokozatig, és nem nyert felvételt az Aranygyapjas Rendbe sem, amire csak unokája, az immár hercegi rangot szerző Ferenc (1766–1826) lesz majd képes.¹³⁰ Koháry András ugyan nagybátyjával ellentétben nem viselt magyarországi főméltóságot, és a korabeli bécsi stílusnak megfelelően – családjá férfi tagjai közül elsőként – szakállt sem hordott, sőt az udvarban is otthonosan mozgott a helyi szimbolikus kommunikáció formanyelvét is értve és beszélve, mégsem indokolt azt feltételezni róla, hogy elidegenedett volna a magyar rendi társadalomtól. Épp ellenkezőleg, levelezése azt tükrözi, hogy egész élete folyamán használta a magyar nyelvet, főispáni teendőit nem hanyagolta el, főrezidenciája a szentantali kastély volt, nyugati kastélyát pedig a Béctől és Pozsonytól azonos távolságra fekvő Ebenthalban építtette fel. Koháry tehát egy olyan kivételes státusszal és műveltséggel rendelkező főnemesi réteg tagja volt, amely a Habsburg-udvar és a Magyar Királyság közötti közvetítő szerep betöltésére kiválóan alkalmasnak bizonyult, s ezt a funkciót a mecenatúrától a kulturális transzferen át a politikáig számos területen gyakorolhatta – ennek részletes vizsgálata azonban további kutatásokat igényel.

¹³⁰ Koháry 1757. április 18-án Szentantalon kelt, hitbizományt is alapító végrendeletének kivonatát lásd *Östör József – Petrovay Zoltán: Hitbizományi jog. A hitbizományi jog szabályainak szövege és magyarázata. Az egyes hitbizományok keletkezésének és viszonyainak ismertetése* II. Bp. 1937. 66–69.

THE CAREER OF ANDRÁS KOHÁRY (1694–1757) IN THE LIGHT OF HIS COURT ACTIVITIES

By Zsolt Kökényesi

SUMMARY

Count András Koháry, a successful soldier, landowner and patron of the arts, a typical figure of the eighteenth-century aristocracy of the Kingdom of Hungary, whose life and career have only been marginally studied, has so far attracted the attention of art historians. Koháry has remained in the shadow of historical research not only because of his uncle István (II) (1649–1731), who made a name for himself in politics, the military and literature, but also because Koháry's generation is generally considered to have long been on the periphery of historical research. In the post-1711 era of peace, this generation of nobles had new opportunities and new challenges to build their careers. This study examines the career of András Koháry, with particular emphasis on his courtly activities. It provides an insight into the count's apprenticeship and court socialisation, which he had the opportunity to undertake as a noble page (*Edelknabe*) at the court of Empress Eleonore Magdalene, and then traces the major milestones of his career, how he was appointed főispán (*supremus comes*) of Hont County, or how he became imperial privy councillor (*Geheimer Rat*), regimental owner and cavalry general, or member of the Lower Austrian Herrenstand. Finally, we can see how András Koháry was present in Vienna at different stages of his life and how he was able to become involved in the world of court representation.